

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

KERKELIJK LEVEN / B. Luiten

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN

B Luiten

Kiezen voor God!

Ook voor de kerk?

693

MEDITATIEF

A, Kamer

De nauwe deur

697

WANDELEN MET GOD 698

R.J. Meijer

Dominees via de zij-uitgang

HOOG GENOTEERD 701

H. Veldman

Het oudste verboden boek
in Nederland

ACHTERGRONDEN 703

R. ter Beek

De man Groei

LITURGIE EN GEMEENTE 706

J. Smelik

Het votum in de kerkdienst

KUNST 712

J.M. de Jong

Kunst zonder kerk

SYNODE-IMPRESSIES f14

H. Veldman

De Geest van Pinksteren
versterkt geloofsbanden

'all over the world'

en verder...

Uit de Kerken

Meegelezen

KIEZEN VOOR GOD! OOK VOOR DE KERK?

Op en rond Pinksteren doen weer vele jongeren belijdenis van hun geloof. Een hoogtepunt in het kerkelijk jaar. Maar beslist niet vanzelfsprekend. Elk gelovig woord is een wonder van de Heilige Geest. Het is voor ieder ook een proces om zover te komen. Een weg met pieken en dalen (en dat blijft meestal ook zo).

De keus voor God

Wat mij daarbij opvalt, wanneer ik dat proces met jongeren meemaak, is de toenemende bewustwording van het leven met God. Niet hij iedereen, maar over het geheel genomen. Dat al op jongere leeftijd keuzes worden gemaakt, waarover gelovig nagedacht is. Dat men daar ook al voor staat. Daarmee is niet gezegd dat het geloofsproces tegenwoordig van een leien dakje gaat. Maar *het leeft*, en wordt over gesproken, het is belangrijk voor ze. en ik ervaar dat ze in toenemende mate daarvoor uitkomen.

Dat is iets om van harte dank-

baar voor te zijn. Het heeft iets heel stimulerends, wanneer er een nieuwe generatie opstaat die geloven wil. En om daarmee dan in gesprek te zijn. Kenmerkend is daarbij de uitspraak, die ik meer dan eens heb gehoord: 'voor God heb ik allang belijdenis gedaan, nu alleen voor de gemeente nog'. Dat geeft te denken. Er is al wel eens eerder geopperd, dat we de openbare geloofsbelijdenis **wat** eerder zouden kunnen laten plaatsvinden. En dan niet als een sluitstuk van de catechisaties, maar meer als een mijlpaal daarin. Daar is iets voor te zeggen, in deze wereld waarin de jonge mensen steeds eerder en

indringender worden geconfronteerd met het verschil tussen geloof en ongeloof.

Op die manier heeft het postmodernisme ook z'n positieve uitwerking. **Als** in de samenleving alles omvalt wat mensen hebben bedacht, valt te meer op wat uit God is, omdat het als enige overeind blijft. Dat wordt gezien, en het brengt mensen tot het besef dat **ze** moeten kiezen tussen niets of alles. Dat is helder. En dat ziet de jeugd ook, gelukkig.

De vragen rond de kerk

Maar zodra het over de kerk gaat, is die helderheid ineens voor een groot deel verdwenen.

KERNREDACTIE:
DRS. G. J. VAN MIDDELKOOP,
PROF. DR. B. KAMPHUIS

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DR. E.A. DE BOER,
DRS. A.C. Th. DE BRUIJNE,
DRS. I.D. HAARSMA, DR. P. HOUTMAN,
DRS. B. LUITEN, DR. K. DE VRIES,
J. WESTERT.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DR. E. BRINK,
J.M. DE JONG,
DR. C. HOKSBERGEN,
DR. A.S. VAN DER LUGT,
DR. J. SMELIK, DR. H. VELDMAN

REDACTIE-ASSISTENT:

H. PRINS, Meulenbeldlaan 159, 7602 XK Almelo.
tel. 0546-870843 E-mail: reformatie@wxs.nl

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA Kampen.

UITGEVER:

Print Media bv, Bedum. Technische Realisatie:
Scholma Druk bv, Bedum

ADMINISTRATIE EN ADVERTENTIES.

Scholma Druk, postbus 7, 9780 AA Bedum.
Telefoon: 050 - 3013636 Fax 050 - 3012732
(o.v.v. Reformatie).
E-mail: reformatie@scholma.nl
Aanlevering advertenties in overleg.
ING Bank: 66 30 92 620

ABONNEMENT:

€ 47,- per jaar Studenten € 35,- per jaar (binnenland), € 92,50,- per jaar (buitenland)
Opzegging dient 1 maand voor het verstrijken van het lopende jaar te geschieden

Losse nummers € 1.20 [incl. Porto].

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah.
Tel. (0521) 515946.

ADVERTENTIES:

Prijs: € 0.45 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

Dat is minstens zo opvallend. Hei kiezen voor God neemt in duidelijkheid toe, dat gebeurt in feite nl eerder. Naar de keus voor de kerk wordt steeds moeilijker. Dat is soms reden de openbare belijdenis nog een poosje uit te stellen. Want je binden aan de kerk, déze kerk? Nee, daar is men zomaar niet aan toe. De vragen en opmerkingen buitelen dan over elkaar heen. Is dat nodig, dat je kerklid bent? Wat heb je daaraan? En de kerk is toch ook ergens anders? Dan willen we eerst nog wel wat vergelijken. En waarom gaan de dingen bij ons zo moeilijk vaak? En waarom is er in de diensten zo weinig ruimte? Ergens anders gaat dat allemaal veel soepeler. Het zijn veelal vragen die te maken hebben met gevoel en ervaring. Daarin scoort de kerk niet onverdeeld positief. Hel kerk zijn is soms meer iets dat op de koop toe wordt genomen. Omdat het kennelijk moet.

Ik merk, dat ik het jaar hiervoor meer moeite moet doen. Om de jongelui op het podium te krijgen. De vraag klinkt: waarom kan ik niet gewoon voor God belijdenis doen? De gemeente zie ik dan nog wel...

Ongetwijfeld is hier kritiek op mogelijk. Als we maar niet denken dat we op die manier een overheersend gevoel wegnemen. Dit vraagt om een voortgaand gesprek, misschien moeten we ook ergens aan tegemoet komen.

Wat wel is uit te leggen

Sommige dingen zijn wel uit te leggen. Bijvoorbeeld het verschil in sfeer tussen een evangelische gemeenschap en een gereformeerde kerk. Bij eerstgenoemde is het klimaat meestal ontspannen, is er veel mogelijk, soepel en gemoedelijk. Maar dat heeft ook alles te maken met de insteek die men kiest. Er zal daar niet gauw spanning ontstaan over de leer of

over de uitleg van de Schrift, want daarin heerst grote vrijheid. Die prijs betaal je voor die ontspannen sfeer. Terwijl een kerk, die vóór alles zuiver van God wil spreken en daarom de wacht betreft bij de belijdenis, per definitie te maken krijgt met verschillen van inzicht. Waarom? Omdat het woord van God altijd ook tegenspraak oproept. Dat kun je wel 'ontspannen' uit de weg gaan, en ieder z'n eigen overtuiging laten. Dan ben je helemaal van deze postmoderne tijd. Maar het huis van God herken je aan de eenheid in geloof in de ene Heer (Ef. 4). Nadat Paulus in Efeze heel de raad van God had verkondigd, waar schuwde hij voor grimmige wolven van buitenaf en voor dwaalleraars van binnenuit. Die zullen komen, zei hij, ongetwijfeld (Hand. 20:29,30).

Wil je als kerk je daartegen wapenen, dan sta je in de strijd. Daar is geen ontkomen aan. En je krijgt interne spanningen zo af en toe. Maar daaraan is dan ook te merken wat bij ons belangrijk is.

Aan de andere kant: waar in de bijbel wordt ons beloofd dat het in de kerk altijd prettig en gezellig zal zijn? Die belofte ken ik niet. Wel lees ik, dat allerlei gemeentes die een brief krijgen vermaand worden om met alle inspanning te werken aan een goede omgang met elkaar. De Korintheërs krijgen les in de liefde, de Galaten krijgen te horen dat ze elkaar niet moeten openen, Timotheus moet zich niet uit het veld laten slaan door allerlei tegenspraak. En ga zo maar door. Kerk zijn moeten we leren, kennelijk. Dat heeft niemand uit zichzelf.

Het is ook niet een zaak van vriendjes kiezen. Of van mensen selecteren die eenzelfde ligging hebben. Of een groep zoeken van mensen met dezelfde gevoelens en uitingen daarvan. Als je

Jezus volgt, de Goede Herder, ontstaat er een kudde die geen mens heeft samengesteld. Je krijgt broeders en zusters die je niet hebt uitgekozen (en misschien ook nooit gekozen zou hebben). Dat is kerk. Als je die inruilt voor een samenkomst waarin de stem van de Herder minder zuiver kan klinken, en waar mensen komen die in belangrijke mate zich aangetrokken voelen door hetzelfde gevoel, dan heb je inderdaad een zeer ontspannen situatie gecreëerd. Maar dat is niet naar het bijbelse beeld van de gemeente.

Wat eigenlijk niet is uit te leggen

Andere dingen zijn minder goed uit te leggen. Als kerk pretenderen we middenin de wereld te staan, met een hartelijk welkom naar ieder mens. *Want God heeft de wereld lief.* We willen elkaar ook helpen middenin die wereld te staan, om een levend christen te zijn waar we wonen en werken. *Want Gods akker is de wereld.*

Dit staat hoog in ons vaandel. Maar waarom komt dat zo dan niet over? Waarom moet ik uren praten om jongeren te laten zien dat wat ze meemaken loch *die* kerk is?

Ija, dat heeft te maken met geloof. Wij geloven dat Jezus ons samenbrengt, en dat Hij er dan ook Zelf is. Dat zien we niet, terwijl het wel waar is. Wij geloven dat Hij met ons aan tafel gaat, temidden van de gebeurtenissen in deze wereld. Hij schenkt vrede temidden van oorlog en misdaad. *Dat geeft Hij middenin de wereld.* Als je gelooft, zie je dat. Daar wil ik best tijd en energie in steken, om dat te onderwijzen. Graag zelfs.

Maar waarom is de afstand zo groot tussen de taal, de vormen en de gebruiken die we met

elkaar in het dagelijks leven gewend zijn. en de praktijk in de erediensten? We hebben zoveel woorden die onze eigen jeugd niet gebruikt, die ze niet eens begrijpt. Laat staan een willekeurige gast. We zingen liederen met daarin woorden als 'verbeiden' en 'gebedenijd'; ik durf ze niet eens op te geven. Trouwens, wist u dat ook een uitdrukking als 'heilige dis' niet meer begrepen wordt? Eerlijk waar. En dat is niet zo gek, want het is geen omgangstaal meer.

Dergelijke ervaringen doe ik ook in toenemende mate op met de catechismus. Er staan steeds meer woorden in die we normaal niet gebruiken, die jongeren echt niet begrijpen. En verstaan buitenstaanders die wel dan, in de zogenaamde leerdiensten? Zijn ze echt welkom, als we op die manier een kerktaal in leven houden? Staan we zo echt in de wereld?

En het is niet alleen de taal, we hanteren ook onze eigen gebruiken. Kerkelijk geijkt, dat wel, maar steeds verder verwijderd van wat in de samenleving normaal is. Ligt daar dan onze norm? Uiteraard niet. Maar het is wel Gods akker. En het komt gewoon steeds minder over dat we als kerk werkelijk die akker nog beseffen en willen bewerken. Iedereen moet zich maar aanpassen aan ons, zo lijkt het, aan hoe wij het gewend zijn. Op die manier verliezen wij onze plaatsen en werkelijke contacten, de werfkracht neemt schrikbarend af. Terwijl de wereld geestelijk zo leeg is als wat. Als Pim Fortuyn een christelijke boodschap had uitgedragen, had hij wellicht ook duizenden achter zich aan gekregen. Gewoon als gedreven mens, die optreedt in een geestelijke leegte. Hier liggen zoveel kansen. zoveel mensen geven er blijk van alle houvast te hebben verloren. Dit is

eenvoudig de tijd niet om intern cultiverend bezig te zijn, en allerlei achterhoedediscussies te voeren.

En dan is jeugd scherp. Ik kan ze geen praatjes verkopen. Geen doekjes voor het bloeden. Ze willen weten wat ze kiezen, waar ze zich aan binden. en terecht. 'Doen jullie het dan anders', zeg, ik ze. Maar krijgen ze daarvoor de ruimte?

Ze zeggen 'ja' tot God, en tot zijn kerk. Ze zeggen het *in geloof*. dat is de enige manier. Maar dat is geen dooddoener. *Want geloof mag veel verwachten, van God, maar ook van zijn kerk.*

Een uitdaging

Het is echt gebeurd. Een dominee ging praten met allerlei jongeren in de gemeente, die hun eigen hangplek hadden gevonden. Ze kwamen niet tot belijdenis doen, of vielen kort daarna toch weer terug in passiviteit. Niet enthousiast te krijgen. Hun wereld was een andere. De kerk boeide hen niet. Hun vrienden waren elders.

Maar als ze hun vrienden nou eens mee namen?

Hoongelach!

Meenemen? Hiernaartoe? Ze zouden zich geen raad weten. Toen kwam de deal: als jullie je vrienden meenemen, mag je zelf de dienst vormgeven. Doe het dan op jullie manier.

Een geweldige uitdaging. Een brug te ver? Maar ze werd aangenomen. De vrienden kwamen, en de kerkjeugd zelf liet zien **wat** ze kon. De dominee preekte wat korter, en niet vanaf een kansel. maar gewoon met een loopmicrofoon. 't Was wel hetzelfde evangelie. De muziek kwam niet alleen van het orgel. misschien wel helemaal niet. Maar er werd gezongen. voor God. Voor de gemeente was het erg wennen. Maar de boodschap kwam nu

ook bij mensen die het nog nooit zo gehoord hadden. Velen **kwa-**men terug, **kwamen** tot geloof en bekering. 't Was fecst in de hemel.

Een brug te ver?

Een brug te ver? Een begrijpelijke vraag.

Maar willen we nog midden in de wereld staan, en in **onze** eigen tijd, ook tussen de (jonge) mensen van nu? Willen we hen werkelijk bereiken?

Bovendien, wat die dominee deed was niet alleen een kwestie van aanpassen van stijl. Het geheim **was** misschien wel vooral dat hij de jongeren *inschakelde*. Ze mochten iets doen, iets bijdragen aan de eredienst. Daarvoor wilden **ze** hun bed wel uitkomen. Is dat niet heel begrijpelijk, en normaal?

Zo vinden we in de kerk tegenwoordig ook weer terug, dat pastoraat *onderling* begint, en niet bij het **ambt**. **Tal** van gemeentelieden laten zich met liefde inschakelen in de kleine wijk, of hoe dat heten mag. De betrokkenheid neemt daardoor toe, en de bereidheid iets te doen. Als dat in de gemeente zo tot leven komt, en we daar blij mee **zijn**, kun je verwachten dat diezelfde betrokkenheid en bereidheid zich ook zullen uiten ten aanzien van de eredienst. Wie heeft ooit uitgevonden, dat de dominee in z'n eentje zoveel aan het woord moel zijn? Of dat alleen een organist **voor** begeleiding zorgt? Ongetwijfeld zal dat in andere situaties z'n waarde hebben gehad, maar het is zeker geen bijbels voorschrift.

Betrokkenheid, het is een sleutelwoord. Niet alleen psychologisch, om mensen te boeien.

Maar ook voluit christelijk, om samen alles te delen in het leven met de Heer. Om dat niet alleen te zeggen, maar ook te doen en te ervaren.

Kerk zijn vandaag

Persoonlijk zou ik niet weten wat er mis mee is, wanneer in de erediensten alle leeftijden wat meer betrokken worden. Het zou de eensgezindheid en de uitstraling zeer ten goede kunnen komen.

In ieder geval is het nodig dat we samen beseffen, welke belemmeringen mensen kunnen ervaren wanneer de gemeente tekenen van verstarring vertoont. Dat kunnen vreemdelingen zijn, gasten, van buitenaf. Maar het zijn tegenwoordig ook mensen van binnenuit. **onze** eigen jongeren, zelfs als ze onderweg zijn naar de openbare geloofsbelijdenis.

Ik ken initiatieven, om voor hen dan een soort eigen samenkomst te organiseren, af en toe, **buiten** de kerkdiensten om. Om daarin dan de betrokkenheid te ervaren op een manier, die binnen de kerkdiensten niet schijnt te mogen. Daar kun je de vraag bij stellen, of dat nu de beste oplossing is. Maar we kunnen het ons ook aantrekken, en bewijzen zien dat je voor meer persoonlijke betrokkenheid niet de kerkdiensten hoeft te verlaten.

Onze gewenning is zo geweldig sterk aanwezig, dat het moeite kost om eens even van een afstand te kijken naar je eigen kerkelijk leven. En toch zullen we dat moeten proberen, want anderen doen het **zéker** ook. Wat **is** het beeld dat de gemeente laat **zien**, hoe komt zij over? Ik hoop van harte als een kerk, die **vóór** alles zuiver spreekt van haar Heer, en Hem in alles wil volgen. Maar in het verlengde daarvan niet minder als een gemeente die haar Heer volgt in **deze tijd**, om er werkelijk te zijn in de wereld van vandaag.

Bij de Prediker lezen we: '**Zeg nies Hoe komt het, dat de vroegere tijden heier waren dan deze?**

Want niet uit wijsheid zou u aldus vragen' (7:10). Een opmerkelijke uitspraak. Misschien waren de

vroegere tijden wel beter dan nu, in de wereld en in de kerk. Al zou dat zo zijn, dan **nog** moet je dat niet steeds zeggen. Het verleden is niet om te koesteren. Waarom niet? Omdat God je een plekje geeft in de wereld van **nu**. *God heeft ook deze tijd gemaakt (7:14).* Om ook in het heden **er** ie zijn met zijn Woord en Geest.

Dan kun je wel wensen dat alles anders was, en beter (misschien zoals als vroeger). Maar als je denken daarin blijft hangen, stap je uit het heden. Dan geven we zelf reden tot de gedachte, dat de kerk 'iets van vroeger' is.

Daarom de uitdaging: zullen we van deze tijd zijn? Misschien moeten we de jeugd eens uitnodigen om ons te helpen.

Ds. B. Luiten is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zwolle-Centrum

"..maar werden door de Heilige Geest verhinderd..."
(Hand. 16:6)

"..maar de Geest van Jezus liet het hun niet toe..."
(Hand 16:8)

Gezonden

De opdracht is de wereld te bereiken met het evangelie. Het eindpunt is bepaald. Handelingen 1 vertelt het ons. Wie of wat bepaalt de reisroute?

Het boek Handelingen vertelt ons hoe de Geest van Christus na Pinksteren de gemeente leidt. Marcus 16 zegt dat de HEERE vanuit de hemel meewerkte met het Woord. Door de gaven van Zijn Geest maakt Hij mensen bekwaam voor de dienst in het Koninkrijk. Heel praktisch. Handelingen 16 vertelt dat de Heere het hart van Lydia opent zodat ze aandacht geeft aan hetgeen gezegd werd. De Geest van Christus bewerkt wonderen van geloof en bekering en de Heer ondersteunt de prediking door bijzondere gaven.

Koersbepaling

Merkwaardig is in dat verband ook de opmerking in Handelingen 16:6, dat Paulus en Silas door de Heilige Geest verhinderd werden het woord in Asia te spreken. Na een aanvankelijke wijziging van de reisroute op gezag van de Geest, worden ze opnieuw verhinderd een plan uit te voeren. De nieuwe poging om het noorden van Turkije in te gaan liet de Geest van Jezus niet toe, zo lezen we. Dat houdt in dat de weg naar het zuidwesten en naar het noorden was afgesloten. Één weg bleef maar over. Richting noord-west. En inderdaad: in Troas werd de bedoeling van de Heer duidelijk. Er kwam de roepstem om de

oversteek naar Europa te maken om de grieks-romeinse wereld in te gaan. De Heilige Geest wijst de bringers van het evangelie de weg.

Geleid door de Heilige Geest

Is dergelijk aanwijzen door de Geest iets uitzonderlijks? Gaat het om een stem van binnen, een ingeving, die gehoorzaamd moest worden?

Let ook op wat Handelingen 21 vertelt. De apostel presteert het om tegen adviezen die na een openbaring van de Heilige Geest gegeven waren, in te gaan en toch te blijven bij zijn plan om naar Jeruzalem te reizen. (Hand. 21 vers 4). De adviseurs van Paulus hadden wel gelijk. Hij ging een levensgevaarlijke weg. Dat had de Geest Paulus geopenbaard. (Hand. 20:21). Maar de weg naar Jeruzalem werd bewust aanvaard.

Was dat gepast?

Hield de apostel terecht vast aan zijn plan en de opdracht die hij meende te moeten vervullen?

De Geest werkt aards

Het werken van de Heilige Geest omvat meer dan uitdelen van het heil van Christus. Hij werkt ook aards. Hij werkt in de schepping. Hij geeft begaafdheden om vakwerk te doen. Ook buiten het volk Israël. De geschiedenis wordt door hem gevormd.

We doen de Geest van Christus tekort als van Zijn werk niet ook

meditatief

de aardse contouren worden ontdekt. Jesaja 11:2 beschrijft Hem als de Geest van wijsheid en verstand, de Geest van raad en sterkte, de Geest van kennis en vreze des Heren. Dat tekent dat werken van de Heilige Geest als allesomvattend. Daarbij past het gebed van de gelovige onder het Oude Testament (Ps. 143:10), zeggend: leer mij uw wil te doen, want Gij zijt mijn God, uw goede Geest geleide mij in een effen land.

Er is het geleide van de Geest in de dagelijkse levensopgave. Jesaja 63:14 zegt dat Israël te vergelijken is met een kudde vee onder de bescherming van de herder. "Zo gaf de Geest des Heren hun rust".

Prioriteit van voortgang

De Geest laat aardse prioriteiten vinden ten gunste van de voortgang van het werk. Hoe het Paulus duidelijk werd dat hij niet het noorden van Turkije in moest gaan, weten we niet. Overweging van de omstandigheden? De taak bleef aanvaard. Ze gingen verder in de wetenschap dat de Geest van Christus ruimte maakt en ook kracht geeft. Ook als de opening nauw is. Gericht op de voortgang van de dienst, wetend dat de weg gebaand wordt. Gedragen door de belofte van Gods zegen over zwakke arbeid.

Ds. A. Kamer is emeritus-predikant van de Gereformeerde Kerk te Groningen-Noord en woont te Hoogland

DOMINEES VIA DE ZIJ-UITGANG

R.J. Meijer

Wandelen met God

Onlangs kwam de Theologische Universiteit met een fraai ogende folder. Wat me opviel was de aandacht erin voor de zogenaamde zij-instromers. Daar is zeker iets voor te zeggen. Maar terwijl de zij-instroom op gang moet komen is het wrang iets anders te ervaren. Sinds een paar jaar zwelt de groep zij-uitstromers aan. Predikanten worden losgemaakt van hun gemeente. Is het een kwestie van disfunctioneren? Volgens mij is er meer aan de hand.

Vooraf

Drie weken geleden heb ik iets geschreven over de 'aankomst' van ambtsdragers, m.n. de talsteling. Ik heb duidelijk proberen te maken dat we hier nogal eens geestelijk iets missen. Nu wil ik vooral nadenken over de 'uitgang'. In dat geval gaat het me vooral om de situatie rond predikanten.

Hier wordt gelukkig meer over geschreven. Om misverstand te voorkomen: ik ga over een heel aantal factoren *niet* schrijven. Mij gaat het opnieuw om de *geestelijke achtergrond*. Dat is een behoorlijke beperking in het brede geheel, tegelijk is het iets wat ik zelf steeds meer ga zien als iets fundamenteels.

Voetstuk

Ooit stond er een stevig voetstuk klaar voor de predikant. Ik vermoed dat dit wel eens heel eenzaam geweest moet zijn. Toch gaf het ook duidelijkheid en veiligheid. Maar deze tijd ligt achter

ons. Het voetstuk is weg. Desondanks krijg ik het gevoel dat de eenzaamheid er in de huidige problematiek juist nog steeds kan zijn.

Van je voetstuk afgehaald worden vraagt namelijk nogal wat. Er ontstaat een nieuwe verhouding. Het vraagt om een opvangen van de predikant. Hijzelf moet ook een nieuwe houding aannemen en met beide benen op de grond zien terecht te komen.

Ik ben wel blij met deze verandering. In navolging van je Heer kun je hier niet echt tegen zijn. Jezus kende zelf ook geen voetstuk. In die zin biedt de huidige situatie gezonde mogelijkheden voor geestelijke ontwikkelingen. Maar kunnen we het aan? Dat is een vraag die me al een tijdje door het hoofd speelt. Zijn we hier geestelijk tegen opgewassen? Ik ben bang dat er predikanten zijn die hier juist moeite hebben. En daardoor struikelen. Je zult hierop aanspreekbaar moeten zijn. Zonder terug te verlaten naar andere tijden moet

elke predikant open staan om te functioneren binnen deze gegevenheid.

Maar ik vind wel dat hiermee het verhaal niet uit is. Het vraagt net zo goed iets van kerkenraad en gemeente.

Dreigend vacuüm

Want wat kwam er in plaats van het voetstuk? 't Is niet meer zoals voorheen. Maar hoe is het dan wel?

Nu dit proces zich in versneld tempo zich voltrekt lopen we geestelijk achter ten opzichte van de feiten. In feite kan er gemakkelijk een vacuüm ontstaan. Je weet wat je niet meer wilt. Maar je bent nog niet toe aan de vraag hoe je het samen dan wel ziet. Verwachtingen lopen ver uiteen en de predikant is dan wel op de begane grond terechtgekomen, maar alles loopt daar door elkaar.

Daarom kom je er niet met een goede regeling voor als het zover is. Dat is nodig. Maar veel belangrijker lijkt mij dat we visie krijgen op wat er gaande is. Wie we zelf zijn en wat we samen verwachten van ambtsdragers in het algemeen en dominees in het bijzonder.

Profiel?

Ik vind dat je verplicht bent terug te gaan naar het moment van beroepen. En dan om in de spiegel te kijken. Hoe ging dat? Hoe communiceren we op dat cruciale punt?

Ik kan mij soms verbazen als ik via de krant de namen van predi-

kanten die beroepen worden zie passeren van uit een bepaalde gemeente. Er zal een verhaal achter zitten dat ik niet ken. Maar ik vraag me wel af hoe consistent gemeenten hierin zijn. Predikanten met een heel verschillend profiel achtereenvolgens voor dezelfde vacature, dat roept op z'n minst vragen op. Weten we echt **wat** we willen? Wat we van hem verwachten als hij het beroep aanneemt? Daarmee wil ik **ook** aangeven dat je niet van elke predikant hetzelfde mag verwachten. Een dominee met heldere preken, die ook trouw is in het catechiseren en pastorale bezoeken brengt **waar** nodig - o ja, en die met de jeugd kan omgaan: dat is dus geen realistisch profiel. Nu zal er meestal ook echt wel meer gezegd worden, toch vermoed ik dat we scherper kunnen worden. Ik bedoel dat op twee vlakken: a. een in kaart brengen van je eigen profiel als gemeente. Durf alsjeblieft je eigenheid bloot te geven in een beroepsprocedure en vermijdt standaard-verhalen. Iedereen wil de jeugd vasthouden en de ouderen niet vergeten. Zeg nou eens wat je precies voor ogen staat! En dan kant b: welke gaven zoek je in de te beroepen predikant? Waar mag hij vervolgens ook op rekenen? Hoe vaak is het gebeurd dat een predikant op een dag in zijn nieuwe gemeente wakker werd en zag dat hij in iets heel anders was aanbeland dan hij gedroomd had?

Verwachtingspatronen

Wat **voor** gemeente wil je zijn? De vraag is intussen tot mijn vreugde in het groot aan de orde op de Synode van Zuidhorn. Diezelfde vraag moet hier in liet klein gesteld worden. Vorig jaar merkte Bill Hybels tijdens de Willow Creek conferentie dit op: stel eens de vraag 'wat

is het doel van je gemeente'. Nog te vaak is het antwoord: 'wel, we hebben tweemaal per zondag dienst.' Ja, dat staat op het bordje bij de voordeur. Maar maak ook maar eens een bordje met je geestelijke missie. Wat is je visie? En welke rol heeft de predikant in dat geheel? Wat ik momenteel zie gebeuren is een cumulatie van taken. De klassieke rolpatronen werken vaak **nog tot** op vrij grote hoogte. Zeker in kleinere gemeenten. Daar 'bovenop' komen dan nieuwe verwachtingen. In een overgangssituatie is dat begrijpelijk. Toch is het verre van gezond. Omdat geestelijk het op een gegeven moment volstrekt onhelder is geworden wie de dominee nog is.

Uitvoerder?

Kritiek en geestelijke distantie ontslaan naar mijn inschatting ondenkbaar andere hierdoor: er zijn gewoon totaal verschillende verwachtingen. En wat nog erger is: vaak niet alle uitgesproken. Vergelijken met de preekfrequentie én de bezoekfrequentie is het een behoorlijke verandering ten opzichte van 20 jaar terug. Maar kom eens binnen in het catechisatie-lokaal? Is dat gelijk gebleven? En vooral: wat gebeurt er verder allemaal nog meer, waarvoorheen niet in die mate sprake van was?

De geestelijke factor in dit lijnenspel zie ik cirkelen rond de vraag: hoe zien wij de predikant? Als uitvoerder van een aantal taken. Klassieke taken, plus wat aanvulling vanuit de actuele situatie?

Het is wel het beeld dat regelmatig bij me opkomt in gesprekken en bij ons nadenken hierover. En zolang hier weinig in gedefinieerd is, maakt dat kwetsbaar voor kritiek. Bij onrust of onvrede is de voorganger zo maar de Mop van Jut. Immers had alles

zich op zijn bordje opgestapeld en is zijn rol binnen het geheel te onduidelijk.

Geestelijk leiding geven

Wat mijns inziens heel helder gedefinieerd moet worden is dat de predikant een *geestelijk leider* is. Samen met de andere ambtsdragers. Het Nicuwc Testament tekent het ambt uit in termen als toerusters en beheerders van Gods geheimenissen. Waar dit verbleekt ontstaat al snel een consumptief verwachtingspatroon. Met bijbehorende uitwassen van kritiek en oppervakkigheid.

Als wij vandaag een **golf** van losmakingen meemaken - en **het** einde is nog niet in zicht... - dan zegt dat voor mij iets over ons geestelijk klimaat. Kritiek wordt gemakkelijk op de persoon gespeeld. Predikanten voelen **zich** onzeker en spanning **komt** een juiste beroepshouding niet ten goede. Wat wij moeten aandurven is weer een klimaat te creëren van geestelijk leiderschap.

1 Korintiërs 4

'Zo moet men ons beschouwen: als dienaren van Christus, aan wie het beheer van de geheimenissen Gods is toevertrouwd.'

Voor mij is dit een belangrijk uitgangspunt geworden. Je zult bij alle factoren die meespelen wel opnieuw met bijbels gezag durven spreken.

Van elke predikant mag verwacht worden dat hij *transparant* is naar Christus. En dat biedt opening naar bespreekbaarheid van een goed geestelijk functioneren. Om jezelf daarin te laten toerusten en in te blijven bekwaamen.

Naar de andere kant geeft 1 Kor. 4:1-4 ook duidelijkheid. Paulus zet zich hier af tegen onheuse kritiek op hem. En dat raakt hem

bijzonder weinig... Het staat tegen de achtergrond van de partijtjes in de gemeente van Korinte. Tussen Apollos-groep en Petrus-club ingeklemd komt Paulus onder vuur te liggen. Ieder wilde zo z'n invloed. Maar de kerk is geen club, ook geen democratische vereniging. En de ambtsdrager is er niet om het iedereen naar de zin te maken. Zich in allerlei bochten te wringen en alsmaar te laveren.

Autoritair?

Wordt dit autoritair? Terug bij het voetstuk? Nee, absoluut niet. Wel proef je een geestelijk gezag. En dat contra allerlei *menselijke beoordeling*. Ik zie dat momenteel in levende lijve voor me. Het is niet alles en speelt *niet* overal even sterk, maar het speelt wel. Als de gezamenlijke verbazing over je *geheim* in Christus wegebt, dan is de voedingsbodem ontstaan voor ongelimiteerde kritiek, voor groepjes en een sfeer *van* afstand. En het geheim zelf sneeuwt onder...

Autoritair gezag is een vorm van machtsmisbruik. Nu is dat niet ondenkbaar. Ook gereformeerde dominees *zijn* hier van nature vatbaar voor.

Momenteel zie ik in het omgekeerde een groter risico. Namelijk de onzichtbare macht van verdedigdheid en consumptieve kritiek. Op het moment dat je hiervoor procedures moet scheppen, *ben je* in feite al te laat. Het is al gebeurd. Meestal een onomkeerbaar proces voor de betrokkenen.

Vanuit 1 Kor. 4 wil ik pleiten voor opnieuw *transparantie*. Dat is een ander antwoord dan je puur beroepen op je ambtspositie. Paulus schrijft nl: 'Nu raakt het mij zeer weinig, of ik al door u of door enig menselijk gericht beoordeeld word. Ju, *ook mijzelf heoordeel ik niet.*'

Wie beoordeelt wie?

Ik zie deze tekst als de ondergrens, de drempel voor alle mogelijke kritiek. Een geestelijke filter. Allerlei menselijke kritiek mag nooit die vormen aannemen dat het een beoordeling wordt. Niet van ouderlingen of diakenen, niet van elkaar als gemeenteleden, niet van de predikant. Maar 'l gebeurt wel. Je gaat hier terug naar Christus. 'Ik ook mijzelf beoordeel ik niet'. Dat doet Christus namelijk. Dit is geen escape voor terechte kritiek. Het is een criterium voor kritiek. In het aangezicht van Jezus samen om de tafel gaan zitten. Kom dan maar. Dat zegt iets over de motieven achter kritiek, het zegt iets over de lading, de toon, het doel. En niet in het minst over de gezamenlijkheid: samen sta je voor Christus. En waar je over praat is over *het beheer van het grote geheim, nl. Christus zelf*.

Leiderschap volgens Jezus

Ik ervaar zelf dat dit niet alleen veel vraagt van kerkenraad en gemeente, maar ook van jezelf als predikant. Gezien de sterk veranderende situatie geloof ik ook niet dat wij hiervoor voldoende opgeleid zijn. Geestelijk leider zijn vraagt veel. Omdat je zowel midden in je eigen - veranderende - tijd zult moeten staan, als dat je hierin ook nog eens voorop hebt te gaan. Als een coach binnen je kerkenraad, als leider binnen je gemeente. Maar bij alle vaardigheden die dat vereist, blijft het ook een geheim houden. Christus zelf in zijn leiderschap. Zijn stijl, maar ook Hem als bron. Ik zie de uitgang toch wel dichtbij. En dan niet de uitgang voor de predikant, maar de uitgang uit de impasse. Ik zie het daar, waar het werkelijke gesprek weer

gevoerd kan worden. Te beginnen binnen de kerkenraad. En dan als een echt team. Waar de predikant coach is en gecoached wordt. Ik merk zelf, dat als geestelijk leidinggeven iets wordt wat je samen bindt. dat je echt met plezier predikant kunt zijn. Tegelijk merk ik: dit is een proces. Een zeer intensief proces, waarin helaas veel menselijke angst en moeheid in te overwinnen is.

Uitgang

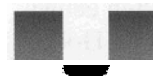
De uitgang is dichtbij, maar daarna begint het pas echt. Mijn grootste zorg is dat we, bij alle andere factoren die spelen, oog gaan krijgen voor de geestelijke hcoordeling van de situatie. En bij alle 'technische' maatregelen zie ik ook pas een echte verandering komen als er geestelijk iets gebeurt.

Ds. R.J. Meijer is predikant van de Gereformeerde Kerk te Surhuisterveen/Openende

HET OUDSTE VERBODEN BOEK IN NEDERLAND

H. Veldman

Hoog genoteerd

Een bijzonder boekje vandaag. Gesclireven in de (oud-)Hollandse taal en gedateerd 1523. Het behoort tot de groep van geschriften uit de Hervormingstijd, waarvan de overheid stelde dat die tot de ketterse lectuur behoorde en daarom verboden werd. Waar gaat het om? En wie is de schrijver?

Om met het laatste te beginnen: de naam van de auteur staat nergens vermeld, maar uit de inhoud blijkt wel dat deze anonieme figuur een gelovig man was, en ... nog altijd een trouw zoon van de Rooms-Katholieke Kerk.

Maar, zo kunnen we ons afvragen: Waarom werd het boekje dan verboden? Wel, we hebben met een geschrift te maken dat onder de titel *'Summa der Godliker Schrifturen'* een scherpe aanval opende op het kloosterleven. En daarmee op de roomse geestelijkheid. En dan niet maar om – bijvoorbeeld in de geest van Erasmus – de zedelijke wantoestanden ietwat spottend aan de kaak te stellen, maar juist om de bijbelse normen van gerechtigheid en heiligheid hier naar voren te brengen.

Heiligheid en gerechtigheid

Deze woorden hebben het in zich om er heel voorzichtig mee om te gaan. De kracht ervan kan zich zomaar tegen je keren. En binnen de kortste keren ben je de grens over, op weg naar onheiligheid en ongerechtigheid. De roomse kerk heeft niet liet kloosterwezen in de tijd van de

Reformatie een heuse tijdbom in **eigen** huis. De monniken en nonnen zijn – voorzover ze zich er diep in hun hart al niet van hebben losgemaakt – ingekaderd in de waan van de eigengerechtigheid. De verdienstelijkheid van de goede werken – juist achter de zware kloosterdeuren – is voor menig een soort aflat waarmee de vele zonden in de wereld kunnen worden afbetaald.

Maar tegen de trots van deze eigengerechtigheid moel het Woord van God in alle zuiverheid en ernst in stelling worden gebracht. Dan moet een mens die woorden eerst gaan opzoeken en ze vervolgens ook toepassen. Doet de anonieme schrijver van de *'Suinma der Godliker Schrifturen'* dat?

Doop en christelijk leven

In het eerste gedeelte schrijft de auteur over het geloof, zoals dat wordt afgebeeld in de doop. Hij stelt in een helder licht wat geloof is en hoe de **mens** daaruit – en niet door de werken – gerechtvaardigd wordt. Ja, hoe de dood van Christus, als die van de testamentmaker zekerheid geeft over de erfenis van de volkomen verlossing **aan** allen die geloven.

"De doop van den geloovige verplicht tot het hoogste en heerlijkste in de gemeenschap met Christus en geen kluizenaar of kloosterling mag zich iets inbeelden wat hooger of heerlijker zou zijn in de oogen van den drie-maal heiligen God."

Dan volgt in het tweede deel de toepassing naar de praktijk. En de anonieme schrijver constateert dat het eenvoudig christendom is vervallen tot 'allerlei bijgeloof'.

"Een Benedictus, een Augustinus zouden hedendaagsch hunne instelling niet meer herkennen. De monniken brengen zichzelve onder de wet van menselijke inzetting, waar Christus en Zijne Apostelen roepen tot hetgeen geestelijk is en vrijmaakt. Geen ceremonie maar geest is het ware christendom. Geen gelofte mag dan ook iemand binden, waar zij haar terug houdt van het doen wat des geestes is."

Verboden lectuur

Op 23 maart 1524 werd door landvoogdes Margaretha (een tante van Karel V) een plakkaat afgekondigd, waarin geklaagd werd dat 'sekere prenters nieuwe boucxkens geprent ende vercoft ende uijtgegeven hebben, contrarie ons placacet,' waarvan men beweert dat die niet op naam van Luther staan maar op het Evangelie gegrond zijn: 'hoewel diezelve boucxkens inhouden diversche dwalingen'. En dan noemt de landvoogdes één boekje speciaal: *'de Somme van die godlijke geschriften'*. Wat er moet gebeuren? Wel, binnen acht dagen na publicatie van het plakkaat moet men dit boekje verbranden.

Enkele maanden nadat het plakkaat van de landvoogdes was uitgevaardigd, werd de Leidse drukker Jan Zeverts door het

Hof van Holland gevonnist vanwege de Summa. dat 'scandeleus boucxken'. Hij werd 'ten eeuwigen dage' verbannen uit Holland, Zeeland en Friesland, 'op verbeurte van zijn lijf' en hij verbeurdverklaring van al zijn goederen.

De rijkdom van de doop

We geven enkele treffende citaten uit het tweede hoofdstuk van dit kostelijke, verboden boekje. Dat hoofdstuk heeft als titel:

"Wat dat doepsel beduydet, en hoe dattet niet dan een teiken is".

"Als wij dan ghedoopt worden, so sullen wij sekerlick weten ende ghelooven, dat ons al onse sonden vergeven worden door Christum, ende dat wy kinderen Gods worden, want God wordt onse Vader ende Christus wort onse broeder, ende datselve recht, dat Christus heeft tor die glorie sijns Vaders, dat krijgen wij ook, want die broeders hebben gelijcke veel recht, tot huers vaders goet. Ende dit vercrygen wy niet door onse goede wrcken, want wy en hebben noch nier goets gedaan als wij gedoopt worden, maar puerlic (= enkel) door die ghenade Gods, ende door ons geloof, dat wij in die gnade Gods betrouwen ende dat wij hem voor een Heere ende Salighmaker kennen, want opdat hi ons mocht levendich maken, is hi gestorven, ende opdat hi ons groot mocht maken ende rijk, is hi cleyn ende arm geworden, als sinte Pouwels seyt in 2 Cor. VIII: "Christus is om onsen wille arm gheworden, als hi rijk was."

En dat al die rijkdom door het teken van doop:

Also zegge ick dan dar door ons ghelove alle onse sonden worden vergeven, ende datse ons vergeven sijn, ende dat wi kinder Gods sijn, dat wi God toeheoren, ende dat God syn barmhartichheid over ons toonen sal, daar ontfan-

gen wi een pant op, dar is dar teyken des doopsels, opdat also dickwils als wi op dat teyken dencken, dar wi dan soudan aandachtich wezen, war gracie en genade dat God met ons heeft gedaan, ende dat wi God toebehooren, ende dat wi Gods kinderen sijn."

En al moet over dit boekje van 1523 ook gezegd worden dat er nog wel enkele roomse invloeden op te merken zijn, we noteren graag dat dit geschrift – volgens onderzoekers – een machtige invloed heeft uitgeoefend op de 16de-eeuwse reformatie in de Nederlanden. En dat ondanks het verbod – of ook misschien dankzij het verbod? – van de wereldlijke overheid!

De auteur is kerkhistoricus en woont in Zuidhorn

Persbericht

Faculté de Théologie Evangélique de Bangui - FATEB

Financial Accounting Staff op de FATEB

FATEB is een 25 jaar oud theologisch instituut op internationaal 'masters' niveau en verbonden aan kerken in de 17 landen van Franstalig Afrika. Het instituut wordt vanuit Nederland ondersteund door deputaten Buitenlandse Zending van de Christelijke Gereformeerde Kerken met geld en met de inzet van dr. B. van den Toren die ook namens de (Hervormd) Gereformeerde Zendingbond ter plaatse werkt. Het heeft een jaarlijks budget van ongeveer een half miljoen dollar. Op dit inoment is de financiële afdeling bemand door een Centraal-Afrikaanse accountant, die een collega nodig heeft om zo de afdeling adequaat te laten functioneren. FATEB zoekt iemand uit Europa of Noord-Amerika die voor een korte periode (6 maanden tot 2 jaar) deze taak op zich wil riemen, maar die de bereidheid heeft om deze periode, indien nodig, te verlengen.

1. Een oudere persoon met een duidelijke geloofsovertuiging en die Christus persoonlijk als zijn/haar Verlosser kent.
2. Bereidheid om een Afrikaanse levensstijl te accepteren en zich daaraan aan te passen, zoals de economische - en levensomstandigheden tijdens de periode aan de FATEB dat vragen.
3. Minimaal een afgeronde HBO opleiding in Bedrijfseconomie met een link naar de boekhouding bij een fonds.
4. Werkervaring met de boekhouding bij een fonds en de bekwaamheid om boekhoudsystemen creatief te gebruiken, zodat het voldoet aan de eisen van FATEB in verband met de bedoelingen van de het management en de donorrelaties.
5. Vloeiend Frans is zeer gewenst in verband met de contacten met personeelsleden en studenten. Vloeiend Engels is een absolute vereiste, omdat dit de voertaal met internationale contacten is.
6. Ervaring met computer hardware en software is zeer gewenst, zodat de afhankelijkheid van derden verkleind kan worden. ten gunste van ander zendingspersoneel in Bangui.
7. Leidinggevende capaciteiten voor dagelijkse werkzaamheden, bekwaamheid om te communiceren met het hoogste niveau van liet FATEB management en om de financiële vooruitnichten en invloeden van de verschillende gebieden van de taak van FATEB naar voren te brengen. met de nadruk op financiële controles, budgettering en boekhouding in alle financiële aspecten.
8. Vanuit ervaring uit uw arbeidsverleden kunt u aantonen dat u steeds meer verantwoording nemen kunt en dat u zeer goed kan functioneren onder minimaal toezicht.
9. Sterke analytische vaardigheden en de capaciteit om objectief problemen op te lossen zijn essentieel.
10. Vaardigheid en bereidheid om goed om te gaan met de hoge werkbelasting en stressfactoren en deze te associëren met de voortgaande ontwikkeling van het instituut.

Voor nadere informatic kunt u contact opnemen met ds. M.C. Mulder (Goes): tel. 0113-222146 en/of ds. H. Last (Zendingsbureau Chr. Geref. Kerken, Veenendaal): tel. 0318-582360, e-mail: zending@cggk.nl

achtergronden

Ik ken een man met de voornaam Groen. Er is een familie waarin Groeneveld voorkomt als voornaam. Het ligt voor de hand te denken aan achternamen die gepromoveerd zijn tot voornaam. **En** het Engels gebeurt **dat** ook: Green en Greenfield zijn familienamen die ook als voornaam worden gegeven, Zulke namen zou je kunnen gebruiken als weergave van Tsèmach, een symbolische naam voor de koninklijke figuur die de Here volgens Jeremia en Zacharia in de toekomst zal inzetten om orde op zaken te stellen. **T**of nu toe heet hij: Spruit. In Nederland **wel** bekend als familienaam, maar **niet** als voornaam. Laten we hem **niet** Groen maar Groei noemen.

Wie is Groei?

Sinds 1995 is Wolter Hendrik Rose verbonden aan de Theologische Universiteit van de Gereformeerde Kerken in Nederland (Broederweg) als universitair docent voor de Semitische talen. Na de studie Theologie in Kampen en de studie Semitische talen in Leiden heelt hij in 1997 zijn studies afgerond in Oxford, met een promotie bij professor H.G.M. Williamson. Zijn proefschrift ging over de koninklijke figuur met de naam Tsèmach (meestal vertaald als 'Spruit') die we tegenkomen in Zacharia 3:8-10 en 6:9-15. Rose gebruikt in zijn boek Zemah als Engelse weergave. Onder de titel *Zemah and Zerubbabel. Messianic Expectations in the Early Postexilic Period* is deze studie in 2000 verschenen in de *Journal for the Study of the Old Testament Supplement Series*.

In zijn proefschrift onderzoekt Rose, wie deze Zemah is. Het is tamelijk gebruikelijk om hem gelijk te stellen met Zeriibbabel, de zoon van Sealtiel, die na de ballingschap even opduikt in het Oude Testament (zie Hag. 1:1; 2:23; Ezra 3:2; 5:2; Neh. 12:1). Deze nazaat van David (1Kron. 3:17) was ergens tussen 538 en 520 voor Christus stadhouder in Jeruzalem. Zacharia en Haggai zouden in hem het begin van herstel van Davids huis hebben gezien. Rose laat zien dat deze veronderstelling in vrijwel alle opzichten fout is. Hij ziet Zemah als de symbolische naam voor een toekomstige koninklijke persoon.

De man Groei bij Zacharia

Het portret dat Zacharia van van deze Zemah geeft, is in 3:8-10 tamelijk schematisch, niet meer

dan een silhouet. De tekening is 6:9-15 is gedetailleerder. Samengenomen zien we de volgende tien trekken:

1. Het is Jhwh die Zemah doet verschijnen (3);
  2. Hij wordt 'zijn knecht' genoemd (3);
  3. Er is een verbinding met de priesters, beide profetieën zijn gericht tot Jozua de hogepriester (6; Jozua en de zijnen in 3);
  4. Zijn komst speelt zich af in de toekomst (3 en 6);
  5. Hij krijgt de symbolische naam Zernah (d en 6);
  6. Hij kan niet worden geïdentificeerd met de aangesprokene (6);
  7. Er is bijzonders, iets wonderlijks aan de hand met zijn afkomst (6);
  8. Hij houdt de tempel van Jhwh (6);
  9. Hij ontvangt koninklijke waardigheid (6);
  10. Een priester staat hem ten dienste (6).
- Vanwege die koninklijke waardigheid beschouwt Rose de Zemah-teksten als voluit messiaans.

Groei van de grond af

Een belangrijke rol bij de uitleg van de Zemah-profetieën speelt de betekenis van het woord dat gebruikt wordt voor de symbolische naam, *tsèmach*. Rose toont aan dat dit Hebreeuwse woord geen betrekking kan hebben op een onderdeel van een plant, een nieuwe tak of scheut. Het woord heeft betrekking op het **hele** groeiproces van de plant als geheel of van planten als collectief. Hij vertaalt met 'groeï'

(growth), 'begroeiing' (vegetation) of 'groen' (greenery). Mede hierdoor kan Rose de verbinding van de Zemah-prophetieën met Jesaja 11:1 losser maken: er zal een rijstje voortkomen uit de tronk van Isaï en een scheut uit zijn wortelen. In deze tekst is er nog iets van de oude David aanwezig: de schijnbaar dode wortelstronk van Isaï, en die kiemt verrassend opnieuw. In Jesaja's tijd zit Davids huis nog op de troon. De toekomstverwachting voor het koninklijk huis kan aansluiten bij iets wat er nog is.

Maar na de ballingschap, in de tijd van Zacharia, is de troon van David verdwenen. Als God een vervolg geeft, moet Hij van de grond af beginnen. De verschijning van Zemah is nog verrassender dan de scheut uit de dode stomp van Isaï. Zelfs die is nu verdwenen. Zemah lijkt 'nergens' vandaan te komen. Wat God gaat doen, kan Hij niet laten aansluiten iets wat er nog is.

De hand tussen Jesaja 11 en Zacharia wordt daarmee wel losser, maar niet opgelost. Want tussen Jesaja en Zacharia bevinden zich de Zemah-prophetieën van Jeremia 23:5 en 33:15. Ze laten een ontwikkeling zien. Jeremia maakt de val van Jeruzalem mee. Hem wordt duidelijk dat er van Davids huis helemaal niets meer verwacht kan worden. Daar leren we van dat de naam Zemah verwijst naar de gedachte dat God om zijn werk met Israël in de toekomst voort te zetten een volledig nieuwe start gaat maken. Alleen al dit ontbreken van discontinuïteit maakt het onwaarschijnlijk dat Zacharia met de benaming Zemah aan Zerubbabel heeft gedacht.

Alleen of samen op de troon?

Rose maakt ruimte voor deze

uitleg door een aantal zaken helemaal fris te bekijken. Om te beginnen **vat** hij de kroning van de hogepriester Jozua (Zach.6:9-14) niet op als een kroning die koninklijke waardigheid verleent, maar als een soort garantieteken bij de belofte die Jozua krijgt inzake Zemah.

Rose had al duidelijk gemaakt dat de bevoegdheden van de hogepriester in het begin van de Perzische tijd uitsluitend lagen op het terrein van tempel en eredienst. Omstreeks 520 voor Christus had de hogepriester geen burgerlijke macht. Die berustte bij de Perzische overheerser, oftewel bij de door de Perzen aangestelde stadhouder. Dat veel oudtestamentici na de ballingschap een 'diarchie' zien opkomen - regering door twee, een koning en een priester - is niet alleen historisch, maar ook exegetisch onwaarschijnlijk volgens Rose.

In de toelichting op het visioen van de zevenarmige kandelaar die rechtstreeks uit twee olijven hun brandstof krijgen (Zach.4) wordt over deze twee bomen gezegd: 'zij zijn de twee gezalfden die voor de Heer der ganse aarde staan'. Rose maakt aannemelijk dat dit niet over Zerubbabel en Jozua gaat, het koppel van priester en beoogde koning. De vertaling 'gezalfden' is hier het resultaat van het misverstand over die 'diarchie'. Zonder de uitleg tot in de finesses uit te werken, ziet hij eerder hemelse gestalten in de twee olie-leveranciers dan functionarissen op aarde.

Er is geen gelijkheid tussen priester en koning. In de Zemah-prophetie neemt de vage priesterfiguur een positie in terzijde van de koning, als raadsman. Rose vertaalt in Zacharia 6:13 niet 'hij [= Zemah] zal priester zijn op zijn troon' [NBG], maar 'een priester zal bij zijn [= van

Zemah] troon zijn'. De priesters zijn zich met de nieuwe, maar sobere en gebrekkige tempel sterk bewust van hun hulpeloosheid en afhankelijkheid. Ze missen een politieke verankering van de Jhwh-dienst. Onzeker als ze zijn over de toekomst van de dienst aan Jhwh ontvangen zij via de profeet de troost dat Jhwh in de toekomst een koninklijke figuur op de wereld **zet** die de tempel zal uitbouwen en de dienst aan Jhwh zal verankeren in zijn rechtvaardige wereldheerschappij.

Je houden aan de tekst

De uitleg van de Zemah-prophetieën in Zacharia is sterk beïnvloed door literaire kritiek. Men maakt onderscheid tussen visioeneel en godswoorden, men onderscheidt verschillende lagen in de tekst, en bewerkingen van de oorspronkelijke tekst. Ter verificatie van zijn uitleg gaat Rose de voor deze operaties aangevoerde redenen en motieven na (hoofdstuk 5). Hij komt tot de conclusie dat er niet voldoende literaire gronden zijn om de tekst zoals die is overgeleverd te wantrouwen (al is niet alles makkelijk te verklaren). Geen enkele poging om een oorspronkelijke tekst te reconstrueren heeft de zaak verder geholpen. Rose sluit zich hiermee aan bij de groeiende bereidheid van moderne bijbelwetenschappers om zich te laten uitdagen door de tekst zoals die is overgeleverd en voorzichtig te zijn met literaire kritiek.

Je zou je nog kunnen afvragen of de profeet Haggai dan geen bijzondere verwachtingen wekt over een koninklijke rol van stadhouder Zerubbabel in zijn profetie (2:20-23). Rose wijdt er een hoofdstuk aan. Hij frekt de conclusie dat het in deze profetie niet om het koningschap draait. Haggai belooft Zerubbabel dat

hij veilig zal zijn in de liefderijke zorg van zijn God: Jhwh heeft hem uitgekozen als zijn dienaar en dat maakt hem zo kostbaar in zijn oog, dat Hij hem zal hem beschermen en dragen als een waardevolle zegelring.

Een groen veld

Rose behandelt alles bij elkaar maar een paar kleine stukjes bijbeltekst. Hij trekt één draadje uit de oudtestamentische profetie van na de ballingschap. Maar daar zit geweldig veel aan vast, grote en kleine onderwerpen. Hoe kleiner de selectie, hoe meer losse eindjes en hoe ingewikkelder om je stof te ordenen. De kunst is dan om Jeboek overzichtelijk te componeren. Rose heeft dat naar mijn smaak redelijk gedaan, met gevoel voor logica.

Een extra moeite is dat hij hier en daar zo ongeveer van de grond al moest beginnen. In dit opzicht kun je het boek een grondige studie noemen. Rose neemt niets zonder meer over, hij wil zijn keuzes zelf kunnen verantwoorden. De bijbeltekst is voor hem leermeester hij uitstekend en laatste autoriteit. Zijn respect voor grote namen in de oudtestamentische wetenschap toont hij door hun werk gewetensvol na te rekenen. Iemand schreef zelfs dat Rose bij zijn behandeling van Haggai 2 : 23 'disagrees with virtually all previous scholarship' (Paul Redditt in *Old Testament Abstracts*, Vol. 23: 'het niet eens is met praktisch al zijn voorgangers'). Deze opstelling typeert Rose als een deskundig en ook als een gereformeerde oudtestamenticus. Zonder zich los te maken uit de wetenschappelijke discussies, verantwoordt hij zich in laatste instantie tegenover de tekst zelf. Daarbij is hij niet hang een eigen weg te kiezen, hij heeft genoeg in huis voor een zelfstandige positieus op

grammaticaal, taalkundig en literair-historisch gebied.

Het is mooi dat Rose het terrein betreedt van de profetie op de grens van het oude en nieuwe testament. In de gereformeerde exegese in Nederland is het op dat terrein een tijd lang al te rustig geweest. Het is dan ook veelbelovend te horen dat de theologische opleidingen in Kampen en Apeldoorn zich projectmatig zullen gaan bezighouden met de profetie van het Oude Testament. Nergens zie je scherper het snijvlak van Gods Woord met de wereld van de mensen dan in het optreden van de profeten. De studie daarvan moet veel kunnen opleveren voor de gereformeerde uitleg van de Bijbel, want die hecht grote waarde aan het historische karakter van het Woord van God.

Rose heeft zich met deze afronding van zijn academische studies uitstekend gekwalificeerd voor zijn docentschap in Kampen. Met de kopmannen H.G.L. Peels in Apeldoorn en G. Kwakkel en W.H. Rose in Kampen zie ik over het veld van de gereformeerde oudtestamentische wetenschap onmiskenbaar een tere, frisproene waas. Dat belooft nieuwe groei. Dat wekt verwachting. Elk wit veld is groen begonnen.

Ds. R. ter Beek is predikant van de Gereformeerde Kerk te Capelle a/d IJssel

Besproken: Wolter H. Rose, *Zemah and Zerubbabel. Messianic Expectations in the Early Postexilic Period*, Sheffield: Sheffield Academic Press [2000]; 288 bladzijden; gebonden; ISBN 1 84127 074 1 (JSOT Supplement Series, 304); prijs £ 53.50 / \$ 84,00.

Uit de kerken

Kerkdienst vanuit Nieuwerkerk aan den IJssel op TV

zondag 2 juni 2002 11.00 uur

Tranen met tuiten

Televisieprogramma's waarin gehuild wordt, scoren vaak het beste. Vooral als iemand huilt die zijn broer of zus, vader of moeder na laren terugziet. Es wordt van ontroering gehuild, of van verdriet of woede. Behalve het zichtbare verdriet op tv, is er ook veel verborgen verdriet en zijn es verborgen tranen. 'Tranen met tuiten' is dan ook het thema van de televisiekerkdienst vanuit de Gereformeerde Kerk Vrijgemaakt in Nieuwerkerk aan den IJssel.

Voorganger in de dienst is ds. Wim de Groot. Hij heeft een paar maanden voor de uitzending een beeldhouwer gevraagd om nu eens niet tranen van mensen, maar tranen van God uit te beelden. De kunstenaar, Wilco van Hoogdalem, ging aan de slag en het resultaat werd een prachtige, gladde bol. Deze bol stelt de aarde voor: volmaakt en gepolijst. Maar in de televisiekerkdienst is te zien dat de bol helemaal niet gaaf meer is; de bol is gebroken en er zitten scheuren in. Volgens de Bijbel namelijk is de schepping, de aarde, niet perfect meer en daar zijn mens en schepping kapot van. De vraag die tijdens de dienst wordt gesteld is: 'Zou God daar ook om huilen, heeft ook Hij daar verdriet van?' Het antwoord is 'ja'. En tegelijk geeft God troost: Hij gaat alle tranen van de ogen afwissen. In de uitzending wordt dit muzikaal vertolkt door een lied van de kinderen van de gemeente. Aan de uitzending werken verder mee Bas de eld der-(or)el, Anneloes van Hoogdalem (klarinet) en liet Familie Blijdorp Kwartet. De kerkdienst wordt gehouden in de R.K. Kerk 'St. Joseph' in Nieuwerkerk aan den IJssel.

HET VOTUM IN DE KERKDIENT

J. Smelik

liturgie en gemeente

"Onze hulp is in de naam van de Here die hemel en aarde gemaakt heeft". Deze woorden uit psalm 124 zijn overbekend omdat elke kerkdienst ermee opent. Met een duur (c.q. *latijns*) woord wordt dit liturgische element het *votum* genoemd, dat letterlijk "gelofte" betekent. Ondanks de overbekendheid bestaan er dikwijls veel vragen over herkomst en functie van het *votum*. In dit artikel wil ik proberen wat antwoorden te formuleren. We zullen zoeken naar historische wortels, en bekijken hoe het *votum* gebruikt is en gefunctioneerd heeft. Vervolgens zal ik ingaan op een aantal praktische aspecten met betrekking tot het gebruik en de uitvoering van het *votum* in onze liturgische praktijk.

Zoals gezegd, komen de woorden van het *votum* uit psalm 124 vers 8. In het latijn begint dat psalmvers met het woord *adjutorium*. Wat wij als *votum* kennen, wordt daarom ook wel eens *adjutorium* genoemd. Allerlei bespiegeling over (de inhoud van) termen en of de benaming *votum* wel juist en wenselijk is, laat ik hier rusten. Evenmin zal ik ingaan op andere liturgische teksten die wel met de term *votum* aangeduid worden, zoals "In de Naam van de Vader en de Zoon en de Heilige Geest." In dit artikel beperk ik me tot het *votum* met de tekst uit psalm 124 vers 8.

Geschiedenis

De oudste sporen van het *votum* als liturgische nte leiden naar de elfde eeuw. In de Middeleeuwen werd het *adjutorium* hier en daar gebruikt als inleidend vers op

zegeningen en schuldbelijdenissen. Algemeener verspreid raakte de praktijk om het *uit* te spreken als inleiding op het *confiteor*, d.i. de schuldbelijdenis en smeekbede om zondevergeving die aan het begin van de mis plaatsvond. Dit gebruik werd officieel vastgelegd in het *Missale Romanum* van 1570.

Het *votum* functioneerde hier als uiting dat de mens in zaken die zijn heil betreffen, niets kan zonder hulp van God die hemel en aarde gemaakt heeft. Wanneer het uitgesproken werd voor een schuldbelijdenis, had het daarnaast ook een duidelijke functie als *inroeping* van Gods hulp. Het *votum* werd tijdens de Middeleeuwen niet uitsluitend als opening van de kerkdienst gebruikt, zoals in onze hedendaagse praktijk. En dat was tevens in de reformatische liturgiepraktijk uit de zestiende eeuw het geval. Ook binnen de

Reformatie heeft het *votum* niet altijd (alleen) aan het begin van de kerkdienst geklonken. In de liturgie van Valerandus Pollanus (1551) voor de gereformeerde vluchtelingenkerk te Engeland klonk het *adjutorium* na het zingen van het eerste tafel van de Wet en voorafgaande aan een opwekking tot schuldbelijdenis.¹ Een vaker voorkomend verschijnsel is dat het *votum* in het kader van de sacramentsbediening gebruikt werd. Bijvoorbeeld: in de liturgie van Bern (1529) werd het uitgesproken na de preek en had het een plaats binnen de avondmaalsliturgie.² Er bestaan verschillende doopliturgieën uit de zestiende eeuw die met het *Onze Hulp* beginnen. In de Kerkorde van de Kurpfalz uit 1563 begint de doopliturgie als volgt: "Unser hilf stehet im namen des herrn, der himmel und erden erschaffen hat (Pr 124,8), Amen. Diweil unser herr Jesus Christus sagt, daß wir anderst nicht in das reich Gottes mögen kommen..."³ Petrus Datheen nam dit formulier in een vertaling over in zijn kerkboek uit 1566, en zo komt het dat het *votum* ook in Nederland aanvankelijk als opening van het doopformulier stond aangegeven.⁴ In het gereformeerde protestantisme in Nederland werd het *votum* door de provinciale synode van Dordrecht 1574 officieel ingevoerd. Op 18 juni besloot de kerkelijke vergadering: "Men sal de predicatie beghinnen van desen woorden na t' ghesangh des Psalms, Onse hulpe sij inden naem des Heeren etc."⁵ Nu is het een illusie te denken

dat sinds deze bepaling de kerkdiensten dus begonnen op de wijze waarop wij die kennen: een predikant betrad de kansel, sprak het *votum* uit, waarna successievelijk de andere liturgische elementen aan bod kwamen. Het werd bijvoorbeeld een veelvoorkomende praktijk dat de predikant niet eerder het kerkgebouw binnenkwam voordat de voorlezer de schriftlezing (en het voorlezen van de wet) voltooid had. Pas als de predikant de kansel had bestegen, werd het *votum* uitgesproken. Voor velen begon op de dienst pas op dat moment ("kerkdienst = proec"). En in de negentiende eeuw hadden diverse gezangentegenstanders daarom geen problemen wanneer er vóór het *votum* een gezangvers werd aangeheven.

Predikanten hebben niet altijd de woorden uit psalm 124 gebruikt als *votum*. Vaak kon je ook als *votum* horen: "(Ons *begin zij*) in den Naam dei. *Vaders en des Zoon en des Heiligen Geestes*". Ook werd het wel gebruikelijk om psalm 124 vers 8 uit te roepen, bijvoorbeeld met de woorden "*die trouwe houdt in eeuwigheid en niet laat varen de werken zijner handen*" (vgl. Ps. 146:6 en ps. 138:8) of met woorden uit Openbaring 1. Pas in de twintigste eeuw kwam er binnen de gereformeerde (vrijg.) kerken eenheid in het gebruik van het *votum*.

De liturgische bezinning in liet Nederlands protestantisme aart het einde van de negentiende en begin van de twintigste eeuw, resulteerde in de algemeen verbreide praktijk om liet *adjutorium* als opening voor de kerkdienst te gebruiken. Dat wil zeggen: dat het fungeerde werd als eerste officiële liturgische acte van een dienst, waaraan vooraf geen schriftlezingen o.i.d. geplaatst werden.

Het plaatsen van *Onze Hulp* aan het begin van de dienst is een praktijk die aangetroffen wordt in zestiende-eeuwse liturgieën uit de kring van Johannes Calvijn. Bijvoorbeeld, in het Straatsburgs dienstboek uit 1542, dat de bijnaam *Pseudoromana* draagt, staat het *adjutorium* aan het begin van de dienst en wordt het direct gevolgd door de openbare schuldbelijdenis. Ook in *La Forme des Prières* (Genève 1542) heeft het *Onze Hulp* deze plaats. T. Brienens schrijft "*Calvijn motiveert het beginnen van de dienst met het votum door te zeggen, dat al onze daden en ondernemingen moeten beginnen met het inroepen van de naam en de hulp des Heren*".⁸ Hij verwijst daarbij naar Calvijns *Institutie* (Bock III, hfdst. XX. 3). Daar laat Calvijn zich echter niet uit over het begin van de kerkdienst noch over het *votum*. Wel blijkt uit die *Institutie*-paragraaf dat Calvijn grote waarde hecht aan het aanroepen van Gods naam, omdat God nabij is die Hem in waarheid aanroepen (Ps. 145:18). Niet onbelangrijk is te constateren dat in de *Pseudoromana* en in *La Forme des Prières* het *votum* voorafgaat aan de openbare schuldbelijdenis ("Confession des Péchés"). Daardoor krijgt het *votum* een accent als het *inroepen* van Gods hulp. Deze praktijk is dus een voortzetting van de middeleeuwse liturgie, waar het *adjutorium* fungeerde als inleiding op het *confiteor* (schuldbelijdenis).

Evenals in de Middeleeuwen wil het *votum* in de reformatische traditie uitdrukken - en in herinnering roepen - dat de samgekomen gemeente voor de werking van wat in de liturgie volgt, geheel afhankelijk is van God(s hulp). Tevens kunnen we noteren dat het *votum* tegelijkertijd ook functioneerde als *openingsformule* voor een bepaald liturgisch

element, als *markering* van een nieuw deel van de kerkdienst (bijv. de bediening van sacramenten). Het *votum* had niet uitsluitend een plek aan het begin van de dienst.

Betekenis

Intussen is in dit artikel diverse malen gesproken over functies en betekenissen van het *votum*. Met in ons achterhoofd de historische gegevens wil ik daar nu verder op ingaan. Ik concentreer me daarbij met name op de plek die het *votum* in de orden van dienst heeft die wij kennen en gebruiken.

Zowel tijdens de Middeleeuwen als ook in de Reformatie is het *votum* nooit een *op* zichzelf staand liturgisch element geweest. Het was altijd gekoppeld aan een andere element, zoals een schuldbelijdenis of een doopbediening. Nu heb ik de sterke indruk dat in twintigste-eeuwse liturgieën het *votum* meer als een *zelfstandige* liturgische acte beschouwd wordt. Dit wordt vooral gesuggereerd doordat de onderdelen *votum* en *zegengroet* in orden van dienst genummerd worden als "1" en "2". Dat is ook het geval in het *Gereformeerd Kerkboek* (pag. 507-511). Nu is het nummeren van onderdelen van een orde van dienst sowieso niet ideaal, omdat het de indruk wekt dat we te maken hebben met zakelijke agendapunten voor een vergadering. Wanneer *votum* en *groet* genummerd worden als "1" en "2", wordt het karakter van het *adjutorium* als openingsformule van, en inleiding op een ander liturgisch element (c.q. de *zegengroet*) vertroebeld. De inleidende functie van het *votum* is de reden waarom in het *Liturgisch katern bij het Gereformeerd Kerkboek* het *votum* en de *groet* op één regel vermeld worden: "*Votum en vrede-/zegengroet*".

Dat het *adjutorium* bedoeld is als inleiding op, als openingsformule voor het daaropvolgende onderdeel, betekent ook dat het een *korte* formule moet zijn en blijven. Deze overtuiging werd binnen de twintigste-eeuwse liturgische bezinning gemeengoed,⁹ en zorgde voor verdwijning van de praktijk dat predikanten het *votum* uitbreidden met bijvoorbeeld de woorden uit de psalm 146 en 138. Ook een uitbreiding in de vorm van een toelichting op het *votum* ondermijnt de beknoptheid die het inleidende karakter vergt. Een toelichting op het *votum* fungeert dus als inleiding op een inleiding, en verzelfstandigt het *votum* teveel. Dit alles nog afgezien van meer inhoudelijke argumenten om het *votum* niet nader in te leiden, en waarover we straks nog te spreken komen.

Intussen mag duidelijk zijn dat het *Onze Hulp* veel meer inhoudt dan een zakelijke openingszin, die inwisselbaar zou zijn voor elk denkbare andere opening. Juist ook vanuit de historie wordt duidelijk dat het *votum* meerdere betekenislagen en functies heeft. Hierboven is dat al ter sprake gekomen. Daarbij bleek eveneens dat de overheersende functie en betekenis van het *votum* mede afhankelijk is van de plek waar het uitgesproken wordt.

1) Misschien wel het meest duidelijk is dat het *votum* functioneert als een korte belijdenis van onze afhankelijkheid van God en als uiting van onze aanhankelijkheid aan Hem. In het *Onze Hulp* spreken we ons vertrouwen en onze verwachting uit dat God ons nabij was en is. We belijden dat - om met de woorden van Abraham Kuiper te spreken - "*ons heil alleen in de reddende macht onzes Gods is*". In deze betekenis slaat het *Onze Hulp*

volgens Kuiper niet expliciet op de kerkdienst ("onze hulp voor de komende kerkdienst is in de naam van de Here"). Op grond van exegese van Psalm 124 stelt Kuiper dat het *votum* een veel ruimere strekking heeft: "*Wij, verloren zondaren, die door zonde en satan schier (bijna - JS) verslonden waren, zijn door God gered en behouden, en als verlos-te en geredde schare komen we hier nu samen, als eersten toon van het hart uitsprekende, dat het God, en God alleen was, die ons van den dood redde, en die ons nu, als geredden, als verlost onder het geklank van zijn Woord doet saamkomen.*"¹⁰

In het *votum* wordt de Naam van God genoemd. G. van Rongen legt hier een verband met het "aanroepen van Gods Naam", waarover in de Schrift veelvuldig gesproken wordt. Hij verwijst naar de kerkvaders en Calvijn die gewezen hebben op het belang van het aanroepen van de Naam.¹¹ Het "aanroepen" is kenmerkend voor de christelijke gemeente, en is door C. Trimp aangewezen als "*dé omschrijving van het publiek vereren van God*". Bij "aanroepen" zijn volgens Trimp de volgende betekenissen te onderscheiden: "*1. het bidden tot en danken van God, terwijl men zijn naam publiek uitroept, 2. Het publiek uitroepen van Gods (of Christus') naam tegenover de pretenties van de heidenen en hun afgoden, 3. De naam van God (of Christus) publiek noemen en roemen.*"¹²

Wanneer we in het *votum* de Naam van de HERE noemen, dan is dat metterdaad het aanroepen van die Naam, waarin de betekenissen van bidden, danken, publiek uitroepen en prijzen meeklinken.

2) Doordat het *adjutorium* in onze liturgische praktijk de dienst opent, heeft de belijdenis van afhankelijkheid ook direct

het element van "toewijding". De gemeente richt zich ermee op de Here. De toewijding gebeurt niet individueel, maar gezamenlijk.

3) Dat brengt ons op een andere functie: het *Onze Hulp* fungeert ook als *constituering*. De samengekomen gemeenteleden verenigen zich tot de zichtbare en hoorbare gemeente die de eredienst (de ontmoeting tussen God en zijn volk) gaat vieren. Het *votum* is hier dus een markeringsformule, en markeert het moment waarop de dienst begint. Deze betekenis geeft ook Kuiper aan het *votum*. Hoewel hij zich bewust is dat de vergelijking erg mank gaat, vergelijkt hij het *votum* met de opening van een vergadering door de voorzitter. Het is een plechtige verklaring waardoor de samengekomen gelovigen pas de "*vergadering van geloovigen*" worden. Losse individuen worden met het *votum* tot een kerkgemeenschap gesmeed die God gaat ontmoeten.¹³

4) Volgens A.F.N. Lekkerkerker heeft het *votum* niets te maken met een hamerslag waarmee een vergadering geopend wordt, zoals Kuiper beweerde. Hij doet Kuiper hier niet helemaal recht, want Kuiper heeft - zoals we zojuist zagen - wel iets meer over het *votum* en zijn inhoudelijke betekenis gezegd. Hoe dan ook, Lekkerkerker wijst er op dat in Frans-gereformeerde kerkboeken vanaf 1562 boven het *votum* de titel "gebed" stond. Hij heeft het dan over het feit dat in de afdeling "Formulaire des Prières ecclésiastiques" (kerkelijke formuliergebeden) het *votum* onder de titel "Priere" afgedrukt staat voorafgaande aan een "Exhortation" (oproep tot schuldbelijdenis) en een bede om waarin de gemeente haar zonden voor God belijdt.¹⁴

Ook in Nederlandse kerkboeken werd volgens Lekkerkerker tot in de negentiende eeuw het *Onze Hulp* geschaard onder de “gebeden bij de aanvang van de samenkomst der gemeente”.¹⁵ In hoeverre Lekkerkerker hier op een algemeen verbreide praktijk in Nederland wijst, is zeer de vraag. In circa tien kerkboeken van voor 1900 die ik steekproefsgewijs geraadpleegd heb, staat het *votum* zelfs niet (meer) afgedrukt onder de “Christelijke Gebeden”, laat staan dat het aangeduid werd als een “gebed”. Maar voorzover het in Nederlandstalige kerkboeken inderdaad voorgekomen is, stond het *votum* evenals in de Franstalige dienstboeken, in relatie tot het daaropvolgende gebed waarin de gemeente haar zonden beleet. In de Nederlandse dienstboeken staat dit gebed bekend als “gebed voor de predatie”. Vanuit dit gegeven en deze plaats is het inderdaad verdedigbaar om het gebedskarakter van het *votum* te benadrukken.

Terecht zegt Lekkerkerker dat dit karakter overeenstemt met het gebruik van het *votum* als inleiding tot de persoonlijke schuldbelijdenis van de priester in het Romeinse Missaal. Hij had ook kunnen wijzen op het feit dat in Franse orden van dienst uit de zestiende-eeuw het *adjutorium* diende ter inleiding op een openbare schuldbelijdenis. Dat de interpretatie van het *adjutorium* als gebed bestaan heeft, staat wel vast. Tot ver in de twintigste eeuw bleef het gebruik bestaan om tijdens het *Onze Hulp* de ogen te sluiten. Lekkerkerker vindt deze gebedshouding terecht omdat het *Onze Hulp* “een belijdenis in de sfeer van het gebed” is. Alles wat wij doen en laten, is en blijft afhankelijk van Gods hulp. Daarom roepen we de *Naam* van God aan (vgl wat ik hierboven hierover schreef).

Door het *Onze Hulp* plaatst de gemeente zich in een afhankelijkke houding tegenover God de Schepper.

Samengevat blijkt dat we het *votum* vanuit verschillende invalshoeken kunnen bekijken en kunnen duiden. Het *votum* blijkt dus niet alleen te fungeren als belijdenis van afhankelijkheid en aanhankelijkheid, maar ook als uiting van toewijding en als een inroeping van Gods hulp. Het heeft bovendien relaties tot noties die in de Schrift aangeduid worden met het “aanroepen van de Naam”.

Daarbij dienen we ons te realiseren dat al deze zaken nauw met elkaar verbonden zijn en dat ze niet tegen elkaar kunt uitspelen. Wel zou je kunnen zeggen dat het gebedskarakter van het *votum* sterker naar voren komt wanneer het voorafgaat aan een schuldbelijdenis(gebed) of wanneer men de gebedshouding aanneemt. In alle gevallen is het *votum* bedoeld als een openingsformule, als inleiding op een volgend liturgisch element.

Praktijk

Wat betekent het bovenstaande nu voor de praktijk, voor de wijze waarop wij met het *votum* omgaan?

Dat het *Onze Hulp* bij ons een “inleiding” is op de *zegengroet*, betekent dat het zeggen van “amen” na het *votum* beter weggelaten kan worden. Daardoor wordt immers het *adjutorium* in zekere zin losgekoppeld van de *groet*. Dit nog afgezien van het feit dat er anders wel heel snel tweemaal “amen” gezegd wordt in een kort tijdsbestek.

Voor al het laatste decennium is het binnen onze kerken vaak bon ton om liturgische onderdelen te voorzien van een toelichting. Die toelichting kan variëren van één enkele zin tot een preekje-in-

notendop. Ook het *votum* wordt meer dan eens voorzien van toelichtende woorden. Er zijn predikanten die de dienst beginnen in de trant van: “*We zijn bij de Here, laten we daarom onze afhankelijkheid van Hem belijden: Onze hulp is in de naam van de HERE....*” Of: “*We belijden dat we afhankelijk zijn van God met de woorden: Onze hulp...*” Dergelijke verklarende toevoegingen zijn overbodig. Want er wordt in de toelichting gezegd wat het toegelichte nu juist al woordelijk uitdrukt! Ook zonder de toevoeging van de predikant is toch voor iedereen volstrekt duidelijk dat het *votum* een belijden van onze afhankelijk van de Here is?

Daar komt nog bij dat de toelichting de meerdere betekenislagen die het *votum* nu eenmaal heeft, ondermijnt. De toelichting beperken zich tot één betekenis en functie van het *votum*. Zoals we gezien hebben, werkt het *adjutorium* - naast belijdenis van afhankelijkheid en aanhankelijkheid - ook metterdaad als constituering van de gemeente, inroeping van Gods hulp, en toewijding van de gemeente aan God. Al deze elementen verdwijnen uit het zicht wanneer de voorganger de gemeente eenzijdig focust op de afhankelijkheidsbelijdende functie.

Verschraling treedt ook altijd op wanneer je afwisselend de verschillende functies zou kunnen verwoorden als inleiding en toelichting op het *votum*. (Waarom zou een voorganger voor de kerkganger trouwens moeten bepalen welke betekenis in die dienst aan het *votum* toegekend moet worden?) Functie en betekenis van het *adjutorium* zijn altijd veelomvattender dan in een kanseltoelichting gezegd kan en moet worden. Het mooie en intrigerende aan liturgie is nu net dat bijvoorbeeld met formules (zoals het *votum*) of handelingen

er meer gezegd en aangeduid kan worden, dan men in één zin kan samenvatten. Dat moet je niet "vernietigen" door toelichtingen.

Dit alles nog afgezien van de vraag of toelichtingen op onderdelen van de kerkdienst liturgische bewustwording en kennis wel (kunnen) bevorderen. Ter vergelijking: als je het spel moet spelen, moeten de spelregels al bekend zijn. Toelichtingen in de dienst zijn vergelijkbaar met een voetbalscheidsrechter die bij een handsbal eerst fluit, en - alvorens de vrije trap genomen wordt - aan spelers en publiek gaat uitleggen (toelichten) dat je de bal tijdens het spel niet met je handen mag spelen. Een dergelijke uitleg is overbodig, en haalt de vaart, het ritme uit het spel. Bovendien verbreekt het de spanning van de wedstrijd. Een soortgelijk effect hebben toelichtingen in een kerkdienst. Voorlichting over of verheldering van liturgische onderdelen horen thuis in het liturgisch onderwijs dat gegeven moet worden op de catechisatie, de scholen en in huisgezinnen. Als iets toegelicht moet worden, is er óf iets mis met (de logica van) de orde van dienst, óf met het catechetisch-liturgisch onderwijs, óf met beide.

Kortom, ondanks alle goede bedoelingen die men heeft met inleidende bewoordingen op het *votum*, werkt het *Onze Hulp* uiteindelijk het meest optimaal wanneer geen pogingen ondernomen worden om het *votum* toe te lichten. Het is voldoende om na het "verheft uw harten tot God" een kort ogenblik stilte in acht te nemen, en vervolgens zonder enige toevoeging het *votum* uit te spreken of te zingen.

Uitvoering

En met de laatste zes woorden

zijn we terecht gekomen bij de "uitvoeringspraktijk". Tot voor kort was het in alle kerken gebruikelijk dat de voorganger het *Onze Hulp* uitsprak. Gezien de strekking van het *votum*, is het zeer goed verdedigbaar dat iemand anders dan de voorganger de woorden in de mond mag en kan nemen. Dat kan uitstekend ook door de gemeente gedaan worden. Tegenwoordig zijn er diverse kerken waar het *votum* door de gemeente gezongen wordt. In het *Liturgisch katern bij het Gereformeerd Kerkboek* is een aantal mogelijkheden (melodieën) opgenomen waarvan een paar geschikt zijn voor gemeentezang. Het is echter ook denkbaar dat een cantorij het *votum* zingt. Ook daarvoor staan in het *Liturgisch Katern* mogelijkheden.

Laat ik tot besluit van dit artikel wijzen op een andere mogelijkheid die binnen onze kerken (voorzover ik weet) niet gebruikt wordt, maar die wel voor de hand ligt en direct door alle gemeenten gebruikt kan worden. Men kan het *votum* namelijk ook als beurtspraak uitspreken. Dat kan als volgt:

voorganger: *Onze hulp is in de Naam van de HERE,*
gemeente: *die hemel en aarde gemaakt heeft.*

Deze uitvoeringsmogelijkheid sluit nauw aan bij het parallelisme, een literair stijfbeeld dat volop in de psalmen aangetroffen wordt. Het betekent dat twee versregels (in hieldelijk) bij elkaar horen. In dit geval gaat het om de zinnen: 1) *Onze hulp is in de Naam van de Heer* 2) *die hemel en aarde gemaakt heeft*. Het is niet onwaarschijnlijk dat deze versregels in het Oude Testament in beurtspraak (beurtspraak) uitgevoerd zijn. En aangezien de daaropvolgende zegengroet niet gezongen maar

gesproken wordt, is het misschien zelfs wel te prefereren om het *votum* dan ook maar uit te spreken. *Votum* en groet zijn immers aan elkaar verbonden, en die eenheid wordt een beetje ontkracht door het ene te zingen en het andere uit te spreken. Uit oogpunt van "eenheid van stijl en uitvoering" is het m.i. mooier om óf beide te zingen óf beide uit te spreken.

Dr. J. Smelik is hymnoloog-musicoloog en woont te Zuidhorn. Sinds 1993 is hij lid van het deputaatschap Eredienst

¹ Valerandus Pollanus *Liturgia sacra (1551-1555)*, opnieuw uitgegeven en van een inleiding voorzien door A.C. Honders. Leiden 1970 (= Kerkhistorische Bijdragen onder red. van J.N. Bakhuizen van den Brink, et. al. Nr 1).

² "Diewyl wir das Nachtmal des Herren begon wellend, so sye unser anfang in dem nammen des Herren.." Geciteerd via: Markus Jenny, *Die Einheit des Abendmahlsgottesdienst bei den elsässischen und schweizerischen Reformatoren* Zürich 1968, 1h?.

³ F. Sehling, *Die evangelischen Kirchenordnungen des XVI. Jahrhunderts* Bd XIV (Kurpfalz), Tübingen 1969, 338

⁴ Zie: *De Psalmen Davids door Petrus Dathenus*. Facsimile van de uitgave Heidelberg 1566. Met inleidingen door drs. J.N. IJkel en dr. W. van 't Spijker. Houten 1992, pagina 72.

⁵ F.L. Rutgers, *Acta van de Nederlandse synoden der zestiende eeuw*. 's-Gravenhage 1899, 143 (herdruk: Dordrecht 1980).

⁶ Re opmerking in het handboek *De weg van de liturgie* (Zoetermeer 1998, 159) dat de Dordtse synode het *votum* al uitbreidde met de woorden uit Psalm 146 en 138, is onjuist.

Dit dienstboek werd in Straatsburg door Pierre Brully uitgegeven en hevat een orde van dienst die mogelijk dezelfde is als Calvin tijdens zijn verblijf in Straatsburg ontworpen had.

⁸ T. Briencn, *De liturgie bij Johannes Calvin*. Kampen 1987, 221.

⁹ Zie o.a. A. Kuiper, *Onze Eeredienst* Kampen 1911, 177-178; G. van der Leeuw, *Liturgiek*. Nijmegen 1946. I hl.

¹⁰ Kuiper, *Onze Eeredienst*, 187.

¹¹ G. van Rongen, *Met al de heiligen Liturgie in Hemel en op Aarde*. Deel 3, Barneveld 1090.14.

¹² C. Trimp, *De gemeente en haar liturgie* Kampen 1980, 63, 261.

¹³ Kuiper, *Onze Eeredienst*, 179-180.

¹⁴ Twee voorbeelden van achttiende-eeuwse Waalse kerkboeken die in Nederland gedrukt zijn en waarin dit voorkomt:

- *Les Pseaumes de David mis en vers françois, revus & approuvés par le Synode Walon des Provinces-Unies*. Amsterdam 1768, 649.

- *Les Pseaumes de David mis en vers françois; revus et approuvés par le Synode Walon des Provinces Unies* Amsterdam 1796. pag. 276.

¹⁵ A.F.N. Lekkerkerker, *Kanttekeningen bij het Hervormde Dienstboek*. Deel I. 's-Gravenhage 1952, 47-48.

nieuw uitgekomen

Inschikken en opschuiven; mensen over de ChristenUnie door M. Aangeenbrug en H. Valkenburg.

'Kunt u het verschil aangeven tussen de RPG en het GPV?' werd RPF-fractievoorzitter Leen van Dijke tijdens een spreekbeurt gevraagd. Hij moest het antwoord schuldig blijven. Zo ook zijn GPV-collega Gert Schutte, die dezelfde vraag voor zijn kiezen kreeg. Er zal maar weinig lucht tussen de twee beginselpartijen. Zodoende besloten de partijen samen te gaan en werd op 22 januari 2000 de ChristenUnie opgericht. Met chirurgische precisie werkten de besturen naar een politieke fusie en een organisatorische unie toe. Beide partijen hebben gedurende het samenwerkingstraject gegeven en genomen. De ChristenUnie is het resultaat van *inschikken* en *opschuiven*. In dit **boek** geven mensen van binnen en buiten de ChristenUnie hun visie op deze nieuwe christelijke partij. Naast een inleidend hoofdstuk over de geschiedenis van het GPV en de RPF komen onder anderen Leen van Dijke, Kars Veling, Maria van der Hoeven, Hans Dijkstal, Willem Ouweneel en Ras van der Vlies aan het woord.

Uitgeverij Buijten & Schipperheijn Amsterdam. 11,50 euro (111 blz.)

Of de hemel nok open is: Gedichten voor Hemelvaart en Pinksteren verzameld door Rien van den Berg.

Op kerkelijke hoogtijdagen staan we stil bij datgene waar ons verstand in tekort schiet. We roepen de hulp in van de kunsten: muziek, zang en poëzie. De waarde van poëzie voor vieringen en andere kerkelijke samenkomsten wordt steeds meer gezien. Veel dichters weten op een treffende, toegankelijke manier te raken aan het onzegbare van het geloof. In deze bloemlezing gaan dichters aan de slag met de verhalen rond Hemelvaart en Pinksteren. De een tekent de discipelen, nog staarend in het gat dat Jezus vallen liet. Een ander toont zich jaloers op de blik die Stefanus vergund werd in de open hemel. Een derde belijdt de verwachting van de wederkomst. Immers: het is bij de Hemelvaart van Christus dat de engelen zijn wederkomst voorspellen.

Uitgeverij Mozaïek Zoetermeer, 8,90 euro (58 blz.)

Wegwijs

U zoekt betrouwbare
bijbelstudies?

Kijk op

www.bijbelstudiebond.nl

<<http://www.bijbelstudiebond.nl>>

Administratie Gereformeerde Bijbelstudiebond
Postbus 7, 9780 AA Bedum
Tel. 050-3013636
e-mail: administratie@bijbelstudiebond.nl

In Uden is hedendaagse kunst te zien waarin christelijke thema's een rol spelen, in de kelder van het fraaie Museum voor Religieuze Kunst staan of hangen 27 werken van uiteenlopend formaat, gekozen uit de Rijkscollectie.

Schilderkunst is veruit in de meerderheid; er zijn maas vier ruimtelijke werken. Ongeveer de helft van de geëxposeerde werken heeft een voorstelling die min of meer direct herkenbaar is vanuit de christelijke iconografie, de beeldtraditie van de eeuwen achter ons. Er is figuratief werk bij, maar ook surrealistisch en postmodern.

Traditie en moderniteit

Sommige passen alleen in het concept van de tentoonstelling omdat de titel, of het eigen commentaar van de kunstenaar naar iets uit het christelijk geloof verwijst. Van dat laatste is de bekende Anton Heyboer een goed voorbeeld. Hij toont stereotiep kinderlijk geëtte figuurgroepen, verdeeld over een groot vlak, met daar tussen, in een gebrekkig handschrift (vanwege de ets-techniek oorspronkelijk in spiegelbeeld geschreven) enkele godsdienstig getinte teksten. Keinoud van Vught vond in de hoek van zijn atelier-zolder een crucifix. Hij bracht een dikke verflaag aan op een ondergrond en drukte het crucifix crin. zodat er een negatieve, reliëfachtige afdruk ontstond.

Een ander werk op de grens van wel en niet herkenbaar is van Marc Mulders. Op een groot, breed en grijs geschilderd doek is een licht strepenpatroon aange-

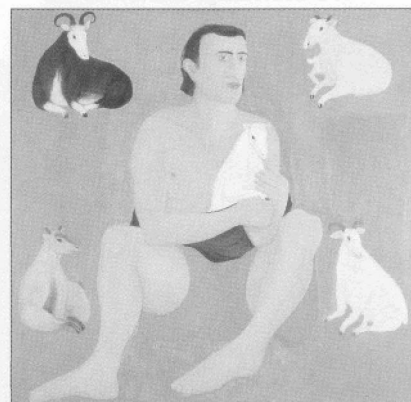
bracht. Op enige afstand en met wat moeite is daarin de plattegrond van een gebouw te herkennen, de Sint Pieter in Rome. Midden op het schilderij citeert hij een werk van Rembrandt, de anatomische les van dr. Deyman. Rembrandt zelf citeerde de verkorte vorm waarin het opengesneden lijf op tafel ligt weer van de 'bewening van Christus' door de Italiaanse kunstenaar Mantegna. Teruglezend: de aangetaste, gestorven Christus is het middelpunt van de kerk van Rome... of zoiets.

Andere werken putten wel direct uit de christelijke beeldtaal. We lierkennen onmiddellijk het gezicht van Christus zoals dat sinds de zesde eeuw gebruikelijk is weer te geven: een lang gezicht met een rechte neus en een in tweeën gesplitste baard, een zachte maar ook enigszins strenge blik in de ogen. Woody van Amen koos voor de versie van de lijkwade van Turijn, waar de ogen van Christus gesloten zijn.

Voor het gezicht bracht hij een dubbelkruis aan, als een soort raam waar je door heen kijkt. Nou goed, daar zie je dan die reproductie... "Zo ongeveer interesseer ik mij voor wat ik niet ken, zonder mijn eigen cultuur ondergeschikt te maken", zegt hij er zelf van. Kunst zonder kerk, kunst zonder christelijk geloof, kunst zonder Christus, al lijken we Hem te herkennen. Dan zijn er ook nog de (reproducties) van heiligen, de letterlijke citaten, de zoekplaatjes met christelijke symbolen, de uitvergrottingen, de karikaturen, van meer of mindere beeldende kwaliteit. En dan wordt het recept toch gauw duidelijk: een christelijk plaatje, een scheutje moderniteit, een palet met verf en een grote kwast om flink te roeren.

Hoe niet, hoe wel

Het enige werk dat er voor mij echt positief uitsprong (en kennelijk voor de afdeling publiciteit van het museum ook) is dat van

*Jan Peter Mulwijk: Man met schaapjes, 1989.
Instituut Collectie Nederland.*

Jan Peter Muilwijk: man met schaapjes. Midden in een groot, vierkant groen vlak zit een man in kleurige vrijetijdskleding. In zijn schoot omarmt hij een schaap. Nog vier andere schapen omringen hem op de vier hoeken van het schilderij. Van de mansfiguur straalt kracht, maar ook tederheid uit. Onmiskenbaar is dit de Goede Herder.

Voor christen-kunstenaars die worstelen met het probleem van christelijke thematiek in hun eigen werk, is deze tentoonstelling een must. Om te zien hoe het niet moet, maar ook zo heren der hoe het wel kan. Dat zelf-

de geldt ook voor ieder die hoe dan ook in christelijke en hedendaagse kunst geïnteresseerd is. Overigens, tegelijk met de tentoonstelling verscheen een boek van de kunsthistoricus Joost de Wal, waarin hij de relatie tussen de Nederlandse beeldende kunst en de religie in kaart brengt voor de periode 1945 tot 1990. Ik hoop later uitvoerig op dat boek terug te komen.

N.a.v. tentoonstelling *Kunst zonder kerk; Nederlandse christelijke kunst uit de Rijkscollectie, 1980-1990*. Te zien in het Museum voor

religieuze Kunst, Vorstenburg 1 te Uden (NB), tot en met 9 juni 2002. Geopend: di t/m vr 10-17 u. za en zo 13-17 u. Toegang € 4,- tot 16 jaar gratis; studenten € 1,- (CKV-bonnen geldig).

J.M. de Jong is leraar culturele en kunstzinnige vorming aan de Gereformeerde Scholengemeenschap Randstad in Rotterdam en docent kunst- en cultuurwetenschappen aan de Evangelische Hogeschool te Amersfoort

Uw kerk
Beter verzekerd!

optimale dekking
minimale premie

Postbus 500, 5240 AM Rosmalen, www.donatus.nl

1852 2002
150 jaar

Verzekeren van kerken en kerkelijke gebouwen is ons vak. Al **generaties lang**. Als onderlinge verzekeringsmaatschappij houden we de premies laag. Sterker nog, we restitueren zelfs 50% (!) van de premie. Is uw kerk nog niet door Donatus verzekerd? Vraag dan vandaag nog vrijblijvend een offerte aan.

donatus
tel. 073-5221700

DE GEEST VAN PINKSTEREN VERSTERKT GELOOFSBANDEN 'ALL OVER THE WORLD'

H. Veldman

Synode-impressies

Je zult maar vanuit *Nieuw-Zeeland* in Nederland op zakenreis zijn. En je krijgt op vrijdagmorgen 17 mei een fax-bericht met het dringende verzoek om diezelfde dag naar Zuidhorn door te reizen. Want daar zal de GKV-synode die dag zich huigen over het verzoek van 'jouw kerken', de Reformed Churches van Nieuw-Zeeland, om een zusterkerkrelatie met elkaar aan te gaan. Daar wil je graag bij zijn. Toch?

Het moet een wonderlijk dag geweest zijn voor de Nieuw-Zeelandse ouderling *John Leenders*. Hij vertoefde voor zijn zaken in Nederland, bij kennissen in het Overijsselse Den Ham. Direct na de fax van zijn thuiskerk zocht hij zijn weg naar 'liet hope noorden', waar hij precies tijdens de lunchpauze in 'De Rank' arriveerde. Er was nog net genoeg tijd om een broodje met zijn nieuwe broeders en zusters mee te eten. En wat hij vervolgens meemaakte was een van die wonderlijk mooie dingen van de synode van Zuidhorn. Met de RCNZ (b9 gemeenten, 3000 leden) gaan we als GKV een zusterkerkrelatie aan!

Gereformeerd-oecumenische ontmoetingen

De degen voor Pinksteren stonden op de synode-agenda in het leken van de betrekkingen met de buitenlandse kerken. Onmiddellijk bij aankomst in De Rank zag je al dat het drukker was dan anders. En er werd in allerlei talen met elkaar gesproken, soms ook 'met handen en voeten'. Je

hoorde veel Engels in allerlei accenten (een van mijn medebroeders had voor de zekerheid zijn woordenboek in de binnenzak); verder ook Portugees, Spaans en Indonesisch. En dan klonk daar dat 'halfbakken' Hollands van emigranten die nog even weer aan het 'oude nest' roken, maar meer dan eens moesten zoeken naar de juiste Hollandse woorden – Canadezen en Australiërs en ook de man uit Nieuw-Zeeland. Om van het Zuid-Afrikaans alleen maar te vermoeden dat daarin nog iets doorklonk van het dialect van Jan van Riebeeck die precies 350 jaar geleden voet aan wal zette aan de Kaap.

Het aantal buitenlandse gasten in Zuidhorn was deze keer 21, afgevaardigd door 15 verschillende kerkgemeenschappen uit alle werelddelen. Het 'bijzondere' is dat ze allemaal 'gewoon gereformeerd' zijn, dat ze zich bijvoorbeeld laten leren door de Heidelbergse Catechismus en ook dat ze zich houden aan de leerregels van Dordrecht 1618/19. Soms naast hun Westminster Confessie. Een stukje ware gereformeerde oecumene. Dat hadden Ursinus en Olevianus nooit durven dromen. Maar in het oude Dordrecht was er al wel iets op te merken van een Europese oecumene. We trekken die lijn vandaag dus stevig door.

Reiskosten voor eigen rekening, behalve ...

Nu vertegenwoordigden die 21 buitenlandse afgevaardigden niet de volledige groep van buiten-

landse kerken (of groepen) waar we als GKV mee in relatie staan. Dan mogen we intussen al wel aan bijna 60 gemeenschappen denken. Al is verschiil in de aard van de relatie.

De reiskosten zijn voor eigen rekening, behalve wanneer er kerken worden uitgenodigd om een zusterkerkrelatie met de GKV aan te gaan; dan kan men 1 ticket vergoed krijgen door de Nederlandse kerken.

Intussen is liet heel bemoedigend dat de kerk van Jezus Christus zo'n rijk gemêleerde gemeenschap vormt. En dat we veel voor elkaar mogen betekenen. Geestelijk en ook materieel. Het instrument van onze kerken heet kortweg BBK, het zijn de deputaten *Betrekkingen Buitenlandse Kerken*: een groep harde werkers met een groot stuk deskundigheid en ook fijngevoeligheid. Beide onmisbaar.

0,0007%

Wie intussen denkt dat we in al onze buitenlandse betrekkingen te maken hebben met een serie grote gemeenschappen die mag de rekenmachine er wel even bijpakken en met mij uitrekenen om hoeveel procent gereformeerden het gaat als we kijken naar Spanje: het aantal broeders en zusters daar is 300 op een bevolking van zo'n 40 miljoen. Het antwoord staat boven deze paragraaf. Er zijn overigens zo'n 200.000 protestanten in Spanje (= 0,5%). De gereformeerden hebben er 6 gemeenten, die bezig zijn met een stuk kerkop-

bouw dat te vergelijken is met het werk van Nehemia. Bij 'onze' buitenlandse relaties zijn er ook grotere kerkengroepen, in Korea bijvoorbeeld telt men meer dan 200.000 belijden- de leden in de Presbyterian Church of Korea, maar over het algemeen zijn de kerken waar- mee we een relatie hebben betrekkelijk klein. Dat betekent in de meeste gevallen ook een vrij sterk isolement. En dan is het juist goed om samen te leven in een wereldwijde broeder- schap. We kunnen elkaar bezoeken, helpen en ondersteunen op allerlei manier. Ook dat is een kenmerk van het ware gerefor- meerde leven.

Wie helpt wie?

Vanuit onze positie zijn we intus- sen gauw geneigd om te denken in termen van hulp uit Neder- land voor de arme kerken in de rest van de wereld. En daar moe- len we zeker mee bezig blijven. Zowel voor geestelijke als mate- riële steunverlening.

Maar het zou onze ogen kunnen sluiten voor een heel andere vraag: Wat kunnen wij in Neder- land voor hulp krijgen uit het buitenland? Matriciel hebben we waarschijnlijk niks nodig, maar hoe zit het bij ons in gees- telijk opzicht? Op de synode werd gevraagd naar ideeën van buitenlandse kerken omtrent gemeentegroei, een zaak waar we hier in toenemende mate mee te maken krijgen. Niet alleen vanwege de toenemende secularisatie, maar ook door de multi- culturele samenleving. Is het straks mogelijk mensen uit ande- re werelddelen in te schakelen voor zending, missie in ons eigen land? Kunnen we van bijv. de Kinninnen leren hoe ze werken aan verdere uitbouw van hun stadsgemeenten in de richting van de dorpen op het platteland?

En hoe ze zich confronteren met de Islam en het Hindoeïsme? En zo zijn er meer vragen te stellen. Maar zo is er dus één ding wel duidelijk: er is een heel stuk wederkerigheid aan te wijzen in de manier waarop we met bui- tenlandse kerken omgaan. Daar- op moeten we dus alert blijven. En in dat alles willen we samen leerlingen van onze Heer Jezus Christus zijn en blijven.

Betrokkenheid en bezorgdheid

In de toespraken van de zuster- kerken uit *Australië* en *Canada* bleek een sterke betrokkenheid bij het kerkelijk leven in Neder- land. Men had oog voor het vele goede dat er in het 'oude vader- land' op te merken is. Dankbaar- heid is er voor de centrale positie van 'Kampen' – juist als gerefor- meerd studiecentrum voor de rest van de wereld.

Ook had men zorg over een aan- tal zaken die onze kerken beroe- ren. Waar het gaat om – globaal aangeduid – vernieuwingen in de liturgie, de invoering van gezan- gen, het onderhouden van de rustdag. Het zijn allemaal onder- werpen die de synode van Zuid- horn nog gaat bespreken. De zusterkerken wensen ons daarbij de wijsheid toe van Gods Geest. In de hier geschetste relaties doet zich soms het – bijna te ver- wachten – gegeven voor dat de buitenlandse 'zuster' moeite heeft met het aangaan van een zusterkerkrelatie vanuit Neder- land met een daar bestaande kerkgemeenschap van gerefor- meerd identiteit. Daarbij lopen we niet altijd met elkaar in de pas. Ja, men loopt elkaar voor de voeten. Dal op te lossen is een taak die we als synode moeten proberen op te lossen. Dat iemand toch weer een bepaalde stag zet, moet zetten, is een zaak van goede voorbereiding en

open communicatie. Ook hierin is fijngevoeligheid van alle betrokkenen een wettelijke zaak.

Vertrouwen

De synode is nog niet klaar gekomen met de bespreking van de zusterkerkrelaties met de GKSA (de Zuid-Afrikaanse Doppekerken, d.w.z. de kerken die regelrecht voortgekomen zijn uit de Afscheiding van Hendrik de Cock c.s.), en evenmin met de beoordeling van de relaties met enkele Braziliaanse kerken. Daarover dus later meer. De sprekers van de GKSA heb- ben in hun toespraken tot de synode wel duidelijk gemaakt hoe indringend en zeer verant- woord deze kerken omgaan met interne kwesties, die bijvoor- beeld gaan over de manier van bijbeluitleg met een speciale toe- spitsing naar de vraag omtrent de vrouw in het ambt. Daaruit bleek dat de GKSA, die in 1976 de relaties met de Gereformeer- de Kerken (synodaal) in Neder- land hebben verbroken, bepaald niet als een Schriftkritische kerk kan worden aangemerkt. Dat geeft vertrouwen voor een geza- menlijke toekomst. Dr. C.J. Smit benadrukte dat het de GKSA volle ernst is met de handhaving van de 3 Formulieren van Een- heid – juist ook met betrekking tot de kenmerken van de ware en valse kerk.

Lied van de week 2 juni:

Voor zondag 2 juni staat gezang 328 uit het Liedboek voor de Kerken op het rooster. Dit lied is al eerder aan bod geweest. Een bespreking heeft gestaan in De Reformatie, jaargang 75, nummer 36.

Jezus was ook jong

Ds G. Lustig schreef enige maanden geleden in *TIJDSchrift*, het jongerenblad van de Hervormd Gereformeerde Jeugd Bond over de jeugd van Jezus, gewoon en toch anders, volgens Lukas 2:40 en 52:

Lukas 2:52

En dan vers 52. Daar wordt gezegd over Jezus' leven van twaalf tot dertig jaar: 'En Jezus nam toe in wijsheid, en in grootte, en in genade bij God en de mensen.' Naarmate Hij ouder werd en groter (letterlijk!), was er bij de Heere Jezus ook een andere groei zichtbaar. Opnieuw in wijsheid, maar ook in Zijn relatie tot God én de mensen. Een groei 'in genade bij God en de mensen', slaat er. Dan denk je: had Jezus dan die genade nodig? Hij was **toch** zonder zonde en Gods eigen Zoon? Zeker, maar hier wordt bedoeld dat Hij een goede indruk bij de mensen achterliet, dat er velen in Zijn omgeving van Hem hebben gehouden. In gunst bij de mensen, maar **met** name ook bij God! Dat staat voorop. Zijn Vader was het die Zijn Zoon bijzonder heeft liefgehad, waardoor Hij vooral **ook** genade bij God had. En dat heeft dan ook weer alles te maken met het doel van Jezus' leven op aarde: gekomen urn zondaren te redden en om jou en mij vergeving en eeuwig leven te kunnen geven.

Gewoon — en toch anders

Wat heeft jou dit allemaal te zeggen? Vanuit deze verzen proberen we iets verder te denken:

1. Blijf beseffen, ook **als** het over de jeugdjaren van de Heere Jezus gaat, dat Hij Gods Zoon is én blijft.

2. Pas ervoor op onze tijd te vergelijken met de tijd waarin Jezus leefde. We kunnen ons niet precies voorstellen hoe het was om toen te leven en hoe de Heere

Jezus in onze dagen zou hebben geleefd. Toch, had je in Nazareth gewoond, had je gewoon een vriend van Hem kunnen zijn, op school, in je vrije tijd. Met al die verhalen en gebeurtenissen die je zelf ook dagelijks beleeft, nieuwsgierig naar alles wat nieuw en anders is, vol met plannen en ideeën.

3. Ook de Heere Jezus heeft de groei naar de volwassenheid meegemaakt. Steeds meer geleerd en kennis verzameld op allerlei gebied. Ook moet Hij ontdekt hebben dat Zijn lichaam de groei doormaakte naar de volwassenheid: in kracht, maar ook in de seksuele ontwikkeling van jongen tot man. Jezus is in alle opzichten volgens de Bijbel voluit mens geweest.

4. Hij was gewoon... en toch anders! *Hij kent je dus in alle dingen, ook in de uitdagingen en verleidingen van je jonge leven.* En Hij kan en wil je elke keer weer kracht geven om niet van Hem vandaan te groeien. Wij kan en wil je helpen om voor Gods aangezicht oprecht te wandelen. Zonder Hem kun je niet echt jong **zijn**, niet echt groeien!

Groeien

Iets om over na te denken: hoe zit dat eigenlijk met jouw groei? De tijd als jongere is een tijd van ontdekken en groeien, en dat geeft naast de mooie kanten, ook soms teleurstellingen en soms verlies van zelfwaarde. Je kunt behoorlijk met jezelf in de knoop zitten en je kunt je wel eens erg eenzaam voelen. Zeker als het gaat om je relatie met anderen, met een ander waar je meer dan gewone belangstelling voor krijgt.

Daarom: hoe ga je met elkaar om, in je vriendenkring. Hoe sta je in je relatie? Oog voor de buitenkant én de binnenkant! Mooi als er dan wederzijdse trouw en respect is. Als dat mag groeien! Zo heeft God het ook bedoeld

G.J. van Middelkoop

en daar is Hij verheugd over.

En... hoe zit het met die groei in je persoonlijke omgang met God? Er is *niets mooiers dan dat je in je groei naar de volwassenheid, ook die geestelijke groei en verdieping mag hebben.* Waarom zou dat alleen gelden voor als je oud geworden bent? De Bijbel benadrukt juist de waarde van je jonge jaren als het gaat om het leren kennen van God (o.a. Pred. 12:1). En... de Heere Jezus ging ons er in vóór!

Jezus is ook jong geweest, omdat Hij zó dichtbij en naast ons wilde komen, dat je niet om Hem heen kunt. Ik hoop ook dat je niet buiten en zonder Hem leven wilt! En tenslotte, tot troost en bemoediging: voor elke fase van je leven wil Hij ook je Middelaar en Redder zijn. Om je zonden te verzoenen, je kracht en moed te geven als alles je ontbrekt, en je leven ook al jong te vormen naar Zijn beeld.

Ook in dat opzicht zullen je jaren als jongere de mooiste van je leven zijn. Niet alleen omdat je zo heerlijk onbevangen was, enthousiast en vol plannen, maar omdat je die Jezus leerde kennen die ook was als jij: gewoon, en toch... anders!